JULKISASIAMIEHEN RATKAISUEHDOTUS
PAOLO MENGOZZI
17 päivänä helmikuuta 2011 [1]

1. Nyt käsiteltävänä oleva Elf Aquitaine SA:n (jäljempänä Elf Aquitaine tai valittaja) tekemä valitus koskee tuomiota, jolla ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin hylkäsi kanteen, jonka Elf Aquitaine oli nostanut 19.1.2005 tehdyn päätöksen [2] (jäljempänä komission päätös) kumoamiseksi. Komissio totesi tuossa päätöksessä, että jotkin yhtiöt, kuten valittajana oleva yhtiö ja sen tytäryhtiö Arkema SA, aiemmin Elf Atochem SA ja sittemmin Atofina SA (jäljempänä Arkema, Elf Atochem ja Atofina), olivat rikkoneet EY 81 artiklan (josta on tullut SEUT 101 artikla) 1 kohtaa ja ETA-sopimuksen 53 artiklan 1 kohtaa, koska ne olivat osallistuneet monokloorietikkahapon markkinoita koskevaan kartelliin (jäljempänä valituksenalainen tuomio). [3]

I Asian käsittelyn aiemmat vaiheet, valituksenalainen tuomio, oikeudenkäyntimenettely unionin tuomioistuimessa sekä asianosaisten vaatimukset

2. Valituksenalaisen tuomion 3 kohdasta ja sitä seuraavista kohdista käy ilmi, että komissio aloitti monokloorietikkahapon markkinoiden kartellia koskevan tutkimuksen vuoden 1999 lopussa sen jälkeen, kun yksi kartelliin osallistuneista yhtiöistä oli ilmoittanut kartellista. Komissio teki 14. ja 15.3.2000 tarkastuskäyntejä muun muassa Elf Atochemin tiloissa. Komissio lähetti 7. ja 8.4.2004 väitetiedoksiannon 12 yhtiölle, myös Elf Aquitainelle ja Atofinalle (valituksenalaisen tuomion 3–5 kohta).

3. Komissio, joka oli hylännyt päätöksessään Elf Aquitainen esittämät vastakkaiset lausumat, katsoi, että Elf Aquitainen hallussa olleet 98 prosenttia Atofinan osakkeista olivat riittävä peruste Elf Aquitainen saattamiseksi vastuuseen tytäryhtiön toiminnasta. Komissio katsoi lisäksi, että se seikka, ettei Elf Aquitaine ollut osallistunut monokloorietikkahapon tuotantoon eikä myyntiin, ei estä pitämästä sitä taloudellisena kokonaisuutena yhdessä konsernin liiketoimintayksiköiden kanssa (valituksenalaisen tuomion 9 ja 12 kohta). Elf Aquitainelle ja Arkemalle yhteisvastuullisesti

1 – Alkuperäinen kieli: italia.

2 – Komission päätös K(2004) 4876 lopullinen (asia COMP/E-1/37.773 – MCAA), tehty [EY] 81 artiklan ja ETA-sopimuksen 53 artiklan mukaisesta menettelystä.

3 – Asia T-174/05, Elf Aquitaine v. komissio, tuomio 30.9.2009 (Kok., s. II-183).

komission päätöksen nojalla määrätyn sakon suuruus oli 45 miljoonaa euroa [komission päätöksen 2 artiklan c alakohta sekä valituksenalaisen tuomion 30 kohta].

4. Elf Aquitaine nosti 27.4.2005 kumoamiskanteen komission päätöksestä. Elf Aquitaine esitti kanteensa tueksi yhdeksän ensisijaista perustetta, jotka koskivat puolustautumisoikeuksien loukkausta, perustelujen puutteellisuutta, perustelujen ristiriitaisuutta, niiden sääntöjen rikkomista, joilla säädellään emoyhtiön asettamista vastuuseen tytäryhtiön tekemistä rikkomuksista, yhteisön oikeusjärjestykseen oleellisesti kuuluvien eri periaatteiden loukkaamista, hyvän hallinnon periaatteen loukkaamista, oikeusvarmuuden periaatteen loukkaamista, todistusaineiston huomioon ottamista vääristyneellä tavalla sekä harkintavallan väärinkäyttöä. Elf Aquitaine esitti lisäksi yhden toissijaisen kanneperusteen, jonka mukaan komissio oli toiminut epäjohdonmukaisesti sakkojen suuruutta laskiessaan, sekä toisen edelleen toissijaisesti esitetyn kanneperusteen, jossa se vaati sakon määrän alentamista kohtuulliselle tasolle. Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin hylkäsi valituksenalaisessa tuomiossa sekä ensisijaisesti että toissijaisesti esitetyt kanneperusteet sekä velvoitti kantajan korvaamaan oikeudenkäyntikulut.

5. Valittaja on hakenut muutosta nyt käsiteltävänä olevaan tuomioon unionin tuomioistuimen kirjaamoon 15.12.2009 toimittamallaan valituskirjelmällä, jossa se vaatii ensisijaisesti, että unionin tuomioistuin kumoaa valituksenalaisen tuomion ja hyväksyy valittajan ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimessa esittämät vaatimukset komission päätöksen 1 artiklan d alakohdan, 2 artiklan c alakohdan, 3 artiklan sekä 4 artiklan 9 kohdan kumoamisesta. Valittaja vaatii toissijaisesti SEUT 261 artiklaan vedoten, että unionin tuomioistuin kumoaa Arkemalle ja Elf Aquitainelle yhteisvastuullisesti edellä mainitun komission päätöksen 2 artiklan c alakohdassa määrätyn 45 miljoonan euron suuruisen sakon tai alentaa sen määrää. Valittaja vaatii lisäksi komission velvoittamista korvaamaan oikeudenkäyntikulut. Komissio puolestaan vaatii, että unionin tuomioistuin hylkää valituksen ja velvoittaa valittajan korvaamaan oikeudenkäyntikulut.

6. Asianosaisten edustajia kuultiin 25.10.2010 pidetyssä istunnossa.

II Asian tarkastelu

A *Valitus*

7. Elf Aquitaine esitti valituksensa tueksi kuusi valitusperustetta, joista ensimmäiset viisi ensisijaisesti ja kuudennen toissijaisesti.

1. Ensimmäinen valitusperuste

8. Ensimmäisessä valitusperusteessaan valittaja arvostelee ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuinta siitä, ettei se ollut tehnyt kaikkia asianmukaisia päätelmiä SEUT 101 artiklan soveltamiseksi määrättyjen sakkojen rankaisevasta luonteesta. Sakkojen rankaisevan luonteen olisi pitänyt johtaa siihen, että ensimmäisessä oikeusasteessa olisi sovellettu täysin rikosoikeudellisen vastuun ja seuraamusten yksilöllisyyttä sekä syyttömyysolettamaa koskevia periaatteita, jotka on vahvistettu ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojaamiseksi tehdyn Euroopan yleissopimuksen (jäljempänä Euroopan ihmisoikeussopimus) [4] 6 artiklan 1 ja 2 kappaleessa. Valittajan mukaan ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on sitä vastoin soveltanut kyseisiä periaatteita virheellisesti pelkästään oikeushenkilöllisyyttä vailla olevaan yksikköön eli tytäryhtiöstä Atofinasta ja emoyhtiö Elf Aquitainesta muodostuvaan yksikköön mutta ei niihin yhtiöihin, jotka valittajan mukaan muodostavat yksikön ja ovat ainoita oikeussubjekteja. Tämä lähestymistapa on nyt käsiteltävänä olevassa asiassa johtanut yhtäältä siihen, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin epäsi valittajalta tämän oikeuden syyttömyysolettamaan, koska tuomioistuin ei katsonut yrityksellä olevan kyseistä oikeutta alustavassa tutkinnassa, sekä toisaalta siihen, että kyseinen tuomioistuin sulki valittajan rikosoikeudellisen vastuun ja seuraamusten yksilöllisyyttä koskevien periaatteiden soveltamisalan ulkopuolelle hylkäämällä seikat, joilla valittaja pyrki näyttämään toteen täydellisen ulkopuolisuutensa rikkomiseen nähden sekä tytäryhtiönsä mahdollisuuden toimia itsenäisesti markkinoilla. Komissio esittää alustavana huomautuksenaan, että kysymys, joka koskee kilpailusääntöjen rikkomisesta määrättyjen sakkojen luonnetta ja johon unionin tuomioistuin ei ole toistaiseksi ottanut selkeää kantaa, voidaan nyt esillä olevassa asiassa jättää auki, sillä kyseisestä määrittelystä johtuvat oikeudet, toisin sanoen puolustautumisoikeudet ja syyttömyysolettama, on joka tapauksessa tunnustettu ja taattu oikeuskäytännössä.

9. Katson komission tavoin, ettei unionin tuomioistuin ole nyt esillä olevassa asiassa velvollinen ottamaan selkeää kantaa kilpailusääntöjen rikkomisesta määrättyjen sakkojen luonteeseen, koska neuvoston asetuksen N:o 1/2003 [5] 23 artiklan 5 kohdassa todetaan nimenomaisesti, että sakot eivät ole rikosoikeudellisia. Valittaja ei näet moiti ensimmäisessä valitusperusteessaan ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuinta siitä, että tämä olisi kieltänyt sakkojen rikosoikeudellisen luonteen, vaan siitä, että tämä oli loukannut valittajalle oikeushenkilönä kuuluvia oikeuksia ja pitänyt tätä vastuullisena rikkomisesta,

4 – Allekirjoitettu Roomassa 4.11.1950.

5 – Perustamissopimuksen 81 ja 82 artiklassa vahvistettujen kilpailusääntöjen täytäntöönpanosta 16.12.2002 annettu neuvoston asetus (EY) N:o 1/2003 (EYVL 2003, L 1, s. 1). Kuten tiedetään, Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytännön mukaan seuraamuksen määrittäminen luonteeltaan muuksi kuin rikosoikeudelliseksi sopimusvaltion oikeusjärjestyksessä ei kuitenkaan estä sitä, että seuraamusta pidetään luonteeltaan rikosoikeudellisena sovellettaessa Euroopan ihmisoikeussopimuksen määräyksiä (ks. asia Engel ym., Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen tuomio 8.6.1976, A-sarja, nro 22). En pyri jatkamaan arviointiani, mutta katson, että edellä mainitun oikeuskäytännön mukaan on epätodennäköistä, että asetuksen (EY) N:o 1/2003 nojalla määrätyille seuraamuksille ei voitaisi antaa Euroopan ihmisoikeussopimuksessa tarkoitettua rikosoikeudellista luonnetta.

johon liittyy seuraamuksia, jotka ovat valittajan mukaan luonteeltaan rikosoikeudellisia. Näin ollen lähemmässä tarkastelussa ilmenee, että Elf Aquitainen ensimmäisessä valitusperusteessaan esittämät erityiset väitteet menevät pitkälti päällekkäin muissa valitusperusteissa ja etenkin toisessa valitusperusteessa esitettyjen väitteiden kanssa; valittaja valittaa toisessa valitusperusteessaan puolustautumisoikeuksiensa loukkaamista, johon ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on sen mukaan syyllistynyt evätessään valittajalta tämän oikeuden osallistua alustavaan tutkintaan. Viidettä valitusperustetta, jossa puolestaan väitetään, että rikosoikeudellisen vastuun ja seuraamusten yksilöllisyyttä sekä syyttömyysolettamaa koskevia periaatteita on loukattu, koska vastuuolettamaa, jolla komissio pyrki osoittamaan Elf Aquitainen vastuun Atofinan toiminnasta, oli tosiasiallisesti mahdoton kumota. Tästä seuraa, ettei ensimmäinen valitusperuste ole todellisuudessa itsenäinen kuin sen väitteen osalta, jonka mukaan ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on soveltanut virheellisesti perusoikeuksia, joihin valittaja on vedonnut, Elf Aquitainesta ja tämän tytäryhtiöstä muodostuvaan yritykseen eikä ainoastaan valittajaan. Myös tämän väitteen tarkoituksena, kuten jäljempänä käy paremmin ilmi, on tuoda esille perusoikeuksien merkittävä loukkaus, mikä toistuu valituksen useissa kohdissa.

10. Edellä esitetyn perusteella katson, ettei ensimmäistä valitusperustetta tarvitse tutkia erillään etenkään toisesta ja viidennestä valitusperusteesta. Näissä kahdessa valitusperusteessa esitettyä arvostelua tutkitaan pitämällä oikeana valittajan lähtökohtaa, nimittäin sitä, että unionin kilpailusääntöjen rikkomisesta määrättävät seuraamukset ovat luonteeltaan rikosoikeudellisia.

2. Toinen valitusperuste, joka koskee valittajan puolustautumisoikeuksien loukkaamista

11. Elf Aquitaine väittää toisessa valitusperusteessaan, että ensimmäisen oikeuden tuomioistuin on loukannut sen puolustautumisoikeuksia siten, että kohtuusperiaatetta ja prosessuaalisen yhdenvertaisuuden periaatetta on tulkittu virheellisesti. Tämä peruste jakautuu kahteen osaan.

a) Ensimmäinen väite

12. Valittaja arvostelee ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuinta erityisesti siitä, että tämä oli laiminlyönyt valittajan puolustautumisoikeuksien suojelun jo alustavassa tutkintavaiheessa ennen väitetiedoksiannon lähettämistä. Valittajan mukaan komissio ei ollut kuullut sitä hallinnollisen menettelyn aikana eikä myöskään ilmoittanut sille siihen kohdistetuista epäilyistä. Valittaja katsoo, että nyt käsiteltävänä olevassa asiassa nämä vaatimukset olisi pitänyt ottaa huomioon sitä suuremmalla syyllä, koska valittaja ei ole osallistunut rikkomiseen eikä ollut siitä edes tietoinen. Myös se, että valittajaa vastaan aloitetusta tutkinnasta ilmoitettiin sille myöhäisessä vaiheessa (väitetiedoksiannon yhteydessä), esti sitä ryhtymästä puolustuksen järjestämisen vaatimiin toimiin, joihin kuuluu erityisesti sellaisten mahdollisten todisteiden säilyttäminen, joilla valittaja olisi voinut näyttää toteen tytäryhtiönsä oikeuden toimia itsenäisesti markkinoilla. Se, että puolustautumisoikeuksien soveltaminen rajoitetaan vain

väitetiedoksiannon lähettämisen jälkeiseen vaiheeseen, on valittajan mukaan ristiriidassa SEUT 101 artiklan soveltamiseksi määrättyjen sakkojen rikosoikeudellisen luonteen kanssa. Vastauksessaan valittaja vetoaa väitteidensä tueksi etenkin tammikuussa 2010 julkaistuihin komission parhaisiin käytäntöihin SEUT 101 ja SEUT 102 artiklaa koskevien menettelyjen kulusta (Best Practices on the Conduct of Proceedings concerning Articles 101 and 102 TFEU, jäljempänä parhaat käytännöt).

13. Ensimmäisen väitteen tarkastelussa on ennen kaikkea selvitettävä, onko komissio, ja missä laajuudessa, velvollinen jo alustavan tutkinnan käynnistysvaiheessa ja siten ennen väitetiedoksiannon lähettämistä ilmoittamaan asianomaisille yrityksille niitä vastaan esitetyistä epäilyistä, jotta kilpailusääntöjen rikkomisesta johtuvassa menettelyssä mukana olevien yritysten puolustautumisoikeuksia ei loukattaisi.

14. Tältä osin muistuttaisin, että vakiintuneen oikeuskäytännön mukaan puolustautumisoikeuksien kunnioittaminen kaikissa sellaisissa menettelyissä, joissa voidaan määrätä seuraamuksia, kuten erityisesti asetuksessa N:o 1/2003 säädettyjä sakkoja tai uhkasakkoja, ovat perusoikeuksia, jotka ovat olennainen osa yleisiä oikeusperiaatteita, joiden noudattamista unionin tuomioistuin valvoo. [6] Lisäksi on muistettava, että asetuksen N:o 1/2003 mukainen komissiossa tapahtuva hallinnollinen menettely jakaantuu kahteen erilliseen ja perättäiseen vaiheeseen, joissa kummassakin noudatetaan omaa sisäistä logiikkaa. Ensimmäinen vaihe, joka kestää väitetiedoksiantoon asti, alkaa siitä hetkestä, jona komissio asetuksessa N:o 1/2003 sille annettua toimivaltaa alustavassa tutkinnassa käyttäessään ryhtyy toimenpiteisiin, jotka merkitsevät väitettä kilpailusääntöjen rikkomisesta ja joilla on merkittäviä seurauksia rikkomisesta epäiltyjen yritysten asemaan. Komission on ensimmäisen vaiheen perusteella ja tutkimusten jälkeen voitava ottaa kantaa siihen, kuinka menettelyä jatketaan. Toinen vaihe ulottuu väitetiedoksiannosta lopullisen päätöksen tekemiseen. Komission on voitava toisen vaiheen perusteella ottaa lopullisesti kantaa kilpailusääntöjen rikkomista koskevaan moitteeseen. [7] Vasta tämän toiseen vaiheen alussa asianomaiselle yritykselle ilmoitetaan väitetiedoksiannolla kaikista niistä olennaisista seikoista, joihin komissio perustaa näkemyksensä, ja vasta tässä vaiheessa asianomaisella yrityksellä on oikeus tutustua komission asiakirja-aineistoon. [8] Asiassa Dalmine vastaan komissio annetussa tuomiossa on täsmennetty, että asianomainen yritys voi vasta väitetiedoksiannon lähettämisen jälkeen *täysimääräisesti* käyttää puolustautumisoikeuksiaan [9] ja että yhtäältä juuri väitetiedoksiannon lähettäminen ja toisaalta se, että väitetiedoksiannon adressaatilla on oikeus tutustua asiakirja-aineistoon, turvaavat puolustautumisoikeudet ja oikeuden oikeudenmukaiseen

6 – Ks. vastaavasti yhdistetyt asiat C-204/00 P, C-205/00 P, C-211/00 P, C-213/00 P, C-217/00 ja C-219/00 P, Aalborg Portland ym. v. komissio, tuomio 7.1.2004 (Kok., s. I-123, 64 kohta) sekä asia C-3/06 P, Groupe Danone v. komissio, tuomio 8.2.2007 (Kok., s. I-1331, 68 kohta).

7 – Ks. vastaavasti yhdistetyt asiat C-238/99 P, C-244/99 P, C-245/99 P, C-247/99 P, C-250/99 P-C-252/99 P ja C-254/99 P, Limburgse Vinyl Maatschappij ym. v. komissio, tuomio 15.10.2002 (Kok., s. I-8375, 181–183 kohta) sekä asia C-105/04 P, Nederlandse Federatieve Vereniging voor de Groothandel op Elektrotechnisch Gebied v. komissio, tuomio 21.9.2006 (Kok., s. I-8725, 38 kohta).

8 – Ks. vastaavasti edellä alaviitteessä 7 mainitut yhdistetyt asiat Limburgse Vinyl Maatschappij ym. v. komissio, tuomion 315 ja 316 kohta ja edellä alaviitteessä 6 mainitut yhdistetyt asiat C-204/00 P, C-205/00 P, C-211/00 P, C-213/00 P, C-217/00 P ja C-219/00 P, Aalborg Portland ym. v. komissio, tuomio 7.1.2004 (Kok., s. I-123, 66 ja 67 kohta).

9 – Ks. asia C-407/04 P, Dalmine v. komissio, tuomio 27.1.2007 (Kok., s. I-829, 59 kohta).

oikeudenkäyntiin. [10] Samassa tuomiossa on kuitenkin todettu, että jos yritysten puolustautumisoikeudet ulotettaisiin koskemaan väitetiedoksiannon lähettämistä edeltävää aikaa, ”komission tutkinnan tehokkuus vaarantuisi, sillä yritys saisi jo komission tutkimuksen ensimmäisessä vaiheessa tietoonsa, mitä tietoja komissiolla jo on, ja siten, mitä tietoja siltä on vielä mahdollista salata”. [11]

15. Nyt käsiteltävässä asiassa valittaja arvostelee ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuinta siitä, ettei se ollut tunnustanut, että komission velvollisuutena olisi ollut ilmoittaa valittajalle jo alustavasta tutkintavaiheesta alkaen valittajaa vastaan esitetyistä epäilyistä. Velvollisuus, jota on valittajan mukaan laiminlyöty, olisi siten yleisluonteisempi kuin velvollisuus ilmoittaa alustavassa tutkinnassa kerätyistä yksittäisistä todisteista, ja se koskee ilmoittamista tutkinnan kohteena olevasta väitetystä rikkomisesta.

16. Unionin tuomioistuin ei ole vielä ottanut selkeää kantaa kyseisen velvollisuuden olemassaoloon. Sen oikeuskäytäntö tarjoaa kuitenkin mahdollisuuksia asian arviointiin. Asiassa Hoechst vastaan komissio annetun tuomion mukaan on pidettävä huoli siitä, että estetään se, että puolustautumisoikeuksia ”loukattaisiin peruuttamattomalla tavalla sellaisissa alustavissa tutkintamenettelyissä, joihin kuuluvat erityisesti tarkastukset ja joilla voi olla ratkaiseva merkitys hankittaessa todisteita sellaisista yritysten lainvastaisista toimista, joista ne voivat olla vastuussa”. [12] Tästä seuraa oikeuskäytännön mukaan se, että vaikka tietyt puolustautumisoikeudet koskevat ainoastaan väitetiedoksiantoa seuraavia kontradiktorisia menettelyjä, eräitä oikeuksia, kuten oikeutta oikeudellisen avustajan käyttöön sekä oikeutta asianajajan ja tämän asiakkaan välisen kirjeenvaihdon luottamuksellisuuteen [13] sekä oikeutta olla todistamatta itseään vastaan, [14] on kunnioitettava alustavasta tutkintavaiheesta alkaen. Unionin tuomioistuimen oikeuskäytännössä on todettu käsittelyaikojen kohtuullisuuden periaatteen kunnioittamisesta, että alustavan tutkinnan liiallinen kesto voi vaikuttaa kyseessä olevien yritysten tuleviin puolustautumismahdollisuuksiin erityisesti estämällä sellaisten todisteiden esittämisen, joilla pyritään osoittamaan vääräksi sellaisten kilpailukäyttäytymisten olemassaolo, joista kyseessä olevat yritykset saattavat joutua vastuuseen, ja että ”tästä syystä puolustautumisoikeuksien käyttämistä koskevan mahdollisen esteen tutkimista ei pidä rajoittaa siihen samaan vaiheeseen, jossa näillä oikeuksilla on täysi oikeusvaikutus, eli hallinnollisen menettelyn toiseen vaiheeseen”, vaan sen on ”ulotuttava

10 – Ks. edellä alaviitteessä 9 mainitun tuomion 58 kohta.

11 – Ks. edellä alaviitteessä 10 mainitun tuomion 60 kohta. Väitettä on kuitenkin arvioitava Dalminen esittämän arvostelun yhteydessä. Dalmine nimittäin valitti siitä, ettei sille ollut ilmoitettu ennen väitetiedoksiannon lähettämistä siitä, että komissiolla oli hallussaan joitakin pöytäkirjoja, jotka oli laadittu kansallisen rikosoikeuden yhteydessä tehtyjen tutkimusten kuluessa ja joita komissio ei hyväksynyt todisteiksi sen vireille panemassa menettelyssä, tuomion 54–55 kohta sekä 60 kohta. Yhteisöjen ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on hylännyt asiassa T-99/04, AC-Treuhand v. komissio, 8.7.2008 antamassaan tuomiossa (Kok., s. II-1501, 49 kohta) analogisen väitteen siitä, ettei komissio ollut ilmoittanut ennen väitetiedonannon lähettämistä todisteista, joita se käytti menettelyn myöhemmässä vaiheessa.

12 – Yhdistetyt asiat 46/87 ja 227/88, Hoechst v. komissio, tuomio 21.9.1989 (Kok., s. 2859, Kok. Ep. X, s. 145, 15 kohta). Tämä periaate on vahvistettu hiljattain uudelleen em. asiassa Aalborg Portland ym. v. komissio annetussa tuomiossa, 63 kohta.

13 – Yhteisöjen tuomioistuin on tunnustanut tämän asiassa 155/79, AM & S v. komissio, tuomio 18.5.1982, (Kok., s.1575, Kok. Ep. VI, s. 427).

14 – Ks. asia 374/87, Orkem v. komissio, tuomio 18.10.1989 (Kok., s. 3283, Kok. Ep. X, s. 231).

koko tähän menettelyyn siten, että se koskee sen kokonaiskestoa”.[15]

17. Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on katsonut asiassa AC-Treuhand vastaan komissio antamassaan tuomiossa, johon valittaja viittaa, että edellisessä kohdassa esitetyt perustelut pätevät analogisesti nyt esillä olevaan kysymykseen. Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin katsoo erityisesti seuraavaa: ”Vaikka nimittäin asianomainen yritys ei muodollisesti ole ’syytetyn’ asemassa alustavassa tutkintavaiheessa, tutkinnan aloittamista sen osalta – varsinkin sitä koskevaan tutkintatoimeen ryhtymistä – ei voida aineellisesta näkökulmasta katsoen pääsääntöisesti erottaa epäilystä ja siten siitä – – implisiittisestä moitteesta, jonka perusteella kyseiseen tutkintatoimeen ryhdyttiin”.[16] Tästä seuraa edelleen ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen mukaan, että komissio on velvollinen toimittamaan asianomaiselle yritykselle alustavasta tutkintavaiheesta lähtien tietyt tutkimuksen kohdetta ja tarkoitusta koskevat tiedot. Päätelmä on mielestäni hyväksyttävissä. Paitsi, että päätelmä perustuu siihen keskeiseen asemaan, jonka unionin tuomioistuin on tunnustanut puolustautumisoikeuksille sellaisissa menettelyissä, joissa voidaan määrätä seuraamuksia,[17] se on looginen jatke sille, mitä unionin tuomioistuin on jo todennut tarpeesta varmistaa kyseisten oikeuksien kunnioittaminen jo kilpailusääntöjen rikkomista koskevan tutkinnan alustavassa vaiheessa.

18. Kun tarkastellaan edellä mainitun velvollisuuden soveltamisalaa, ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin vahvistaa samassa edellä mainitussa tuomiossa, että komissio on velvollinen ”tiedottamaan asianomaista yritystä käynnissä olevan tutkimuksen kohteesta ja tarkoituksesta, *kun se ryhtyy kyseisen yrityksen osalta ensimmäiseen toimenpiteeseen*”, riippumatta siitä, tapahtuuko tiedottaminen tietojensaantipyynnöillä – epävirallisesti (aikaisemmin asetuksen N:o 17/62 11 artiklan 2 kohta ja nykyisin asetuksen N:o 1/2003 18 artiklan 1 ja 2 kohta) vai komission päätöksellä (aikaisemmin asetuksen N:o 17/62 11 artiklan 5 kohta ja nykyisin asetuksen N:o 1/2003 18 artiklan 1 ja 3 kohta) – vai tarkastuspäätöksillä (aikaisemmin asetuksen N:o 17/62 14 artiklan 3 kohdan ja nykyisin asetuksen N:o 1/2003 20 artiklan mukaisesti).[18] Kuten komissio on

15 – Ks. edellä alaviitteessä 7 mainittu asia Nederlandse Federatieve Vereniging voor de Groothandel op Elektrotechnisch Gebied v. komissio, tuomion 49–50 kohta.

16 – Em. asia AC-Treuhand v. komissio, tuomion 52 kohta.

17 – Ks. esim. yhdistetyt asiat C-322/07 P, C-327/07 P ja C-338/07 P, Papierfabrik August Koehler ym. v. komissio, tuomio 3.9.2009 (Kok., s. I-7191, 34 ja 37 kohta sekä sitä seuraavat kohdat).

18 – Em. asia, tuomion 53–56 kohta. Kursivointi tässä.

asianmukaisesti todennut kirjelmissään, velvollisuus ilmoittaa asianomaiselle yritykselle (tai yrityksen muodostaville oikeushenkilöille) on asiassa AC-Treuhand vastaan komissio annetussa tuomiossa katsottu siis alkavan *siitä hetkestä, kun kyseistä yritystä vastaan on ryhdytty johonkin asetuksessa N:o 1/2003 tarkoitetuista tutkintatoimista.* Rikkomista koskeva väite nimittäin esitetään, tosin implisiittisesti, tämän toimen yhteydessä ensimmäistä kertaa kyseiselle yritykselle, johon väite vaikuttaa, vaikkei se ole vielä ”syytetyn” asemassa.

19. Toisin kuin valittaja väittää, edellä esitetty päätelmä näyttää olevan täysin sopusoinnussa Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklassa tarkoitettujen vaatimusten kanssa. Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytännön mukaan ”rikossyytteen” käsite, joka mainitaan Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan 1 kohdassa, on luonteeltaan autonominen. [19] Lisäksi Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytännöstä ilmenee etenkin oikeudenkäynnin kestoon liittyen, että Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklassa tarkoitettuja takeita sovelletaan rikosoikeudessa siitä hetkestä alkaen, kun asianomaista henkilöä pidetään virallisesti syytteen kohteena. [20] Kyseisellä käsitteellä viitataan siihen, että toimivaltainen viranomainen tekee virallisen ilmoituksen rikosoikeuden piiriin kuuluvasta väitetystä rikkomisesta. [21] Sen keskeisen aseman mukaan, joka demokraattisissa yhteiskunnissa annetaan oikeudelle oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin, [22] Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on antanut ”syytteen” käsitteelle ”aineellisen” määritelmän ”muodollisen” sijasta. [23] Muotoseikkojen ohella Euroopan ihmisoikeustuomioistuin tutkii kyseisen menettelyn konkreettiset seikat ja vahvistaa ajankohdan, josta lähtien oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin takeita sovelletaan, sen mukaan, milloin viranomaiset toteuttavat toimia, joilla saattaa olla ”merkittäviä vaikutuksia epäillyn asemaan”, [24] kuten esimerkiksi etsinnän liiketiloissa. [25]

20. Nyt esillä olevassa asiassa Elf Aquitainea vastaan ei ollut ryhdytty yhteenkään

19 – Asia Deweer v. Belgia, Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen tuomio 27.2.1980, A-sarja, nro 35, 42 kohta.

20 – Asia Neumeister v. Itävalta, Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen tuomio 27.6.1968, A-sarja, nro 8, s. 41, 18 kohta.

21 – Em. asia Deweer v. Belgia, tuomion 42 ja 47 kohta; asia Eckle v. Saksa, Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen tuomio 15.7.1982, A-sarja, nro 51, s. 33, 73 kohta ja asia Janosevic v. Ruotsi, Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen tuomio 21.5.2003, Recueil des arrêts et décisions, 2002-VII, 91 kohta, jossa oikeudenkäynnin kestoa laskettaessa kyseisen ajanjakson katsotaan alkavan siitä hetkestä, kun veroviranomainen on ilmoittanut verovelvolliselle verotarkastuksesta, joka pitää sisällään mahdollisuuden veronkorotukseen (ks. vastaavasti asia Västberga Taxi Aktiebolag ja Vulic v. Ruotsi, tuomio 21.5.2003, 103 kohta).

22 – Asia Airey v. Irlanti, Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen tuomio 9.10.1979, A-sarja, nro 32, 34 kohta.

23 – Em. asia Deweer v. Belgia, tuomion 44 kohta.

24 – Ks. em. asia Eckle v. Saksa, tuomion 73 kohta. Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on tässä tuomiossa, vahvistaessaan ajanjakson oikeudenkäynnin keston määrittämiseksi, sulkenut pois yhtäältä sen, että alkamispäivä vastaisi kantelun jättämispäivää, sillä vaikka kantelu käynnisti ensimmäisen alustavan tutkinnan, joka sittemmin lopetettiin, se ei ollut ”johtanut tutkintatoimiin”, sekä toisaalta sen, että päättymispäivä vastaisi ajankohtaa, jolloin aloitettiin toinen alustava tutkinta ja joka alkoi sillä, että ”lukuisia todistajia kuultiin Eckleä vastaan esitetyistä syytteistä”. Koska Euroopan ihmisoikeustuomioistuin ei ollut kyennyt määrittelemään ajankohtaa, jolloin ”asianomaiset [Ecklen aviopuolisot] olivat saaneet virallisen tiedon tutkinnan aloittamisesta ja jolloin tutkinta vaikutti heihin”, se vahvisti määräajaksi noin yhden vuoden ensimmäisen alustavan tutkinnan aloittamisesta.

25 – Ks. em. asia Eckle v. Saksa. Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on sitä vastoin em. asiassa Deweer v. Belgia antamassaan tuomiossa kiistänyt, että Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan 1 kappaleessa tarkoitettu syyte käsittää valittajan kaupallisissa tiloissa tehdyn tarkastuksen, koska se sisältyy tavanomaisiin valvontatoimiin, joilla varmistetaan lainsäädännön noudattaminen.

tutkintatoimeen niiden kolmen vuoden aikana, jotka olivat kuluneet tytäryhtiö Elf Atochemille lähetetyn ensimmäisen tietojensaantipyynnön sekä väitetiedoksiannon lähettämisen välillä. [26] Elf Aquitainea kohtaan esitetyt väitteet on siten virallisesti esitetty vasta väitetiedoksiannossa. Voidaan lisäksi pitää todennäköisenä, kuten komissio totesi istunnossa, että valittajan vastuu, joka ei perustu sen suoraan osallistumiseen kartelliin, olisi tullut kyseeseen vasta alustavan tutkinnan myöhemmässä vaiheessa hetkellä, jolloin komissio oli väitetiedoksiannon lähettämiseksi velvollinen tunnistamaan yksiköt, jotka komission käsityksen mukaan olivat ottaneet osaa rikkomiseen. [27] Valittajaa vastaan voitiin näin ollen katsoa esitetyksi Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklassa tarkoitettu ”rikossyyte” vasta väitetiedoksiannon lähettämisestä alkaen – olettaen, että väitetiedoksiannossa määritellään yhteisöjen kilpailusääntöjen rikkomista koskevat väitteet (ks. edellä 10 kohta) – ja että valittajaan on sovellettu 6 artiklassa määrättyjä takeita.

21. Elf Aquitaine viittasi vastauksessaan ja istunnossa nimenomaisesti Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan 3 kappaleen a kohtaan, jonka nojalla jokaisella rikoksesta syytetyllä on ”oikeus saada viipymättä yksityiskohtainen tieto häneen kohdistettujen syytteiden sisällöstä ja perusteista hänen ymmärtämällään kielellä”. Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytännöstä ilmenee, että edellä mainitussa määräyksessä tarkoitetut takeet ovat erityinen näkökohta oikeudessa oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin, joka taataan yleisesti edellä mainitun 6 artiklan 1 kappaleessa, ja että kyseisiä takeita sovelletaan siitä hetkestä alkaen, kun asianomainen henkilö saa ”syytetyn aseman”; tämä käsite on niin ikään ymmärrettävä Euroopan ihmisoikeussopimuksen nojalla niin, että sillä viitataan aineelliseen eikä pelkästään muodolliseen tilanteeseen. [28] Tältä osin oikeuskäytäntö, johon valittaja vetosi vastauksessaan, ei näytä olevan merkityksellinen nyt käsiteltävän asian kannalta. Asiassa Salduz vastaan Turkki annetussa tuomiossa väitettiin, että Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan 3 kappaleen c kohtaa oli rikottu, koska valittajalta oli evätty oikeus hankkia oikeudenkäyntiavustaja pidätyksen ajaksi. Kyseisen tuomion 50 kohdassa ja sitä seuraavissa kohdissa sekä erityisesti 54 kohdassa, jotka valittaja mainitsi erityisesti, viitataan sellaisen henkilön asemaan, joka oli ollut rikosoikeudellisten turvaavien toimien kohteena – ja jolla oli siten selkeästi syytetyn asema – ja jota poliisi oli kuulustellut ilman

26 – Valittaja ei kuitenkaan vedonnut tähän seikkaan hallinnollisen menettelyn aikana eikä myöskään ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimessa tuodakseen esille mahdolliset tutkinnalliset puutteet.

27 – Valittaja korostaa, että se oli ainoa rikkomiseen mukaan vedetty emoyhtiö, jolle ilmoitettiin asiasta vasta väitetiedoksiannon lähettämisen yhteydessä, sekä mainitsee esimerkkinä Akzo Nobel NV:n, jota vastaan kuitenkin ryhdyttiin tutkintatoimiin (tässä tapauksessa kyse oli tietojensaantipyynnöistä) alustavan tutkinnan aikana, kuten valittaja muistuttaa.

28 – Asia Casse v. Luxemburg, Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen tuomio 27.4.2006, 29–33 kohta ja 71–72 kohta. Tässä tuomiossa Euroopan ihmisoikeustuomioistuin katsoi, että valittajaa oli pidettävä Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan 3 kappaleen a kohdan soveltamiseksi ”syytettynä” siitä päivästä lukien, kun annettiin määräys suorittaa etsintä sen pankin tiloissa, joissa syytetty oli ollut työntekijänä, sillä tuolla hetkellä voitiin ”yhtäpitävien todisteiden' perusteella osoittaa yksiselitteisesti kyseisen henkilön asema 'syytettynä” (ks. tuomion 33 kohta).

oikeudenkäyntiavustajaa. [29] Asiassa Dayanan vastaan Turkki annetussa tuomiossa oli kyse vastaavasta tilanteesta. [30]

22. Mitä tulee väitteeseen, jonka Elf Aquitaine tekee parhaista käytännöistä, riittää, kun todetaan, että parhaissa käytännöissä vahvistetaan (viittaamalla ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen asiassa AC-Treuhand vastaan komissio antamaan tuomioon), että yrityksille ilmoitetaan niitä vastaan aloitettavasta alustavasta tutkinnasta sekä tutkinnan kohteesta ja tarkoituksesta ”hetkellä, jolloin yrityksiä vastaan toteutetaan ensimmäinen tutkintatoimi”. [31] Parhaiden käytäntöjen 5 kohdassa komissio joka tapauksessa tekee selväksi, että parhaissa käytännöissä ”otetaan huomioon kilpailun pääosaston näkemykset –– [niiden] julkaisuhetkellä ja niitä sovelletaan niiden julkaisuajankohdasta alkaen vireillä oleviin ja tuleviin menettelyihin”. Alaviitteessä 10 täsmennetään vielä, että parhaiden käytäntöjen julkaisuhetkellä käynnissä olevista menettelyistä kyseisiä käytäntöjä sovelletaan menettelyiden keskeneräisiin mutta ei jo päättyneisiin vaiheisiin”. Tästä seuraa, ettei parhaita käytäntöjä kuitenkaan sovelleta ajallisesti menettelyihin, jotka ovat johtaneet komission päätökseen.

23. Elf Aquitaine katsoo lopuksi, että se, ettei sille ollut ilmoitettu alustavassa tutkintavaiheessa siihen kohdistuneista epäilyistä, vaikutti negatiivisesti sen puolustautumisoikeuksien käyttöön kontradiktorisen menettelyn myöhemmässä vaiheessa. Tästä on komission tavoin todettava, että kyseinen väite rajoittuu joka tapauksessa yleiseen viittaukseen sellaisten todisteiden mahdolliseen turmeltumiseen, joilla osoitetaan tytäryhtiön itsenäinen asema markkinoilla, ja ettei väitteen tueksi ole olemassa näyttöä.

24. Kaiken edellä esitetyn perusteella katson, että valittajan toisessa valitusperusteessaan esille ottama ensimmäinen väite on hylättävä.

b) Toinen väite

25. Valittaja väittää toisessa väitteessään ensiksi, että hyväksymällä turvautumisen emoyhtiön vastuuta koskevaan olettamaan, jonka perusteella komissio saattoi tyytyä vain

29 – Asia Salduz v. Turkki, Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen tuomio 27.11.2008. Viittaan kokonaisuudessaan tämän tuomion 54 ja 62 kohtaan, joista vain osa on mainittu valituksessa.

30 – Asia Dayanan v. Turkki, Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen tuomio 13. 10.2009, 31 kohta ja sitä seuraavat kohdat, joihin valittaja on vedonnut.

31 – Ks. parhaiden käytäntöjen 14 kohta. Parhaiden käytäntöjen muut kohdat, jotka valittaja on maininnut, koskevat komission mahdollisuutta järjestää tutkintavaiheen aikana osapuolten kanssa epämuodollisia tapaamisia (38 kohta), ns. tilannekatsauskokouksia (State of Play Meetings, 54–60 kohta), jotka ovat kolmikantatapaamisia ja tapaamisia komission jäsenen tai pääosaston pääjohtajan kanssa (61–64 kohta), sekä mahdollisuutta tutustua valituksen siihen osaan, joka ei ole luottamuksellinen. Vaikka jätettäisiin huomiotta se seikka, että parhaiden käytäntöjen nykyisessä versiossa ainakaan tilannekatsauskokouksia koskevia määräyksiä ei sovelleta kartellimenettelyihin (ks. 60 kohta), em. kohtien tarkastelusta käy ilmi komission tarkoitus suorittaa mahdollisimman avoin ja läpinäkyvä tutkinta, mutta ei sitä, että sen aikomuksena olisi jokaisen tutkinnan kohdalla muodollisesti velvoittautua toteuttamaan kaikki parhaissa käytännöissä esitetyt aloitteet.

toteamaan Elf Aquitainen lähes täydellisen omistuksen tytäryhtiön osakepääomasta, laiminlyöden siten myöhempien tutkintatoimien tekemisen Elf Aquitainea, ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on kieltänyt sellaisen puolueettoman tutkinnan vaatimuksen, jossa toimivaltainen viranomainen kerää todisteet rikkomisesta epäiltyjä yrityksiä vastaan ja niiden puolesta. Tältä osin riittää, kun pannaan merkille, että vastuuta koskevan olettaman tarkoituksena on nimenomaan antaa henkilölle, jolla on todistustaakka, mahdollisuus täyttää todistustaakkansa vain osoittamalla edellytys, johon olettama (nyt esillä olevassa asiassa se, että emoyhtiö omistaa kokonaan tai lähes kokonaan tytäryhtiön) perustuu. Väite, jonka mukaan vastuuolettamaan turvautuminen on ristiriidassa puolueettoman tutkinnan edellytysten kanssa, koska se antaa tutkinnasta vastuussa oleville viranomaisille mahdollisuuden olla keräämättä asianomaisia vastaan tai niiden puolesta puhuvia myöhempiä todisteita, merkitsee pohjimmiltaan ja periaatteessa oletaman laillisuuden kieltämistä. Valittajan esittämät väitteet sisältyvät kuitenkin viidenteen valitusperusteeseen, jossa valittaja riitauttaa komission sitä kohtaan esittämän olettaman laillisuuden.

26. Toiseksi valittaja väittää, että komission tekemän tutkimuksen puolueettomuutta heikensi tutkinta-, syyte- ja päätösvallan keskittäminen komissioon, mikä on ristiriidassa kilpailusääntöjen rikkomisesta määrättyjen seuraamusten rikosoikeudellisen luonteen kanssa. Valittajan mukaan Euroopan unionin perusoikeuskirjan – jonka 41 artiklassa vahvistetaan puolueettoman hallinnollisen menettelyn vaatimus – voimaantulon on saatava unionin tuomioistuin muuttamaan asiaa koskevaa oikeuskäytäntöään niin, että siinä otetaan huomioon Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen kannat, joissa puolueettomuuden vaatimukset taataan paremmin. Valittaja vastasi komissiolle, joka vetosi siihen, että peruste on uusi, ja vaati siten sen tutkimatta jättämistä, että kyse on vain ensimmäisessä oikeusasteessa esille otettujen perusteiden täydentämisestä.

27. Tältä osin tuon esille ennen kaikkea sen, että edellä esitetty väite nostaa esiin oikeudellisen kysymyksen, joka koskee ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen käsiteltäväksi jätettyä asiakysymystä, jota ei ole käsitelty valituksenalaisessa tuomiossa ja jota osapuolet eivät käsitelleet yhdessäkään ensimmäisen oikeusasteen menettelyn vaiheessa. Valittaja ei ottanut kysymystä esille kanteessa, vastauksessa eikä muissa kyseisen menettelyn aikana jätetyissä kirjallisissa huomautuksissa. Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimessa pidetyn istunnon pöytäkirjasta ei myöskään käy ilmi asian käsittely. Panen lisäksi merkille, ettei tähän väitteeseen viitata pääasian yhteydessä yhdessäkään valituksenalaisen tuomion perustelujen kohdassa, toisin kuin edellä 13–24 kohdassa tarkasteltuun väitteeseen, jota ei otettu esille ensimmäisessä oikeusasteessa mutta joka perustuu joihinkin ensimmäisen oikeusasteen etenkin valituksenalaisen tuomion 64 kohtaan sisältyviin toteamuksiin ja joka voidaan siten ottaa tutkittavaksi. Toisin kuin valittaja esittää, edellä esitettyä väitettä ei voida mielestäni

pitää niiden perusteiden täydennyksenä, joita käsiteltiin jo ensimmäisessä oikeusasteessa, sillä unionin tuomioistuimen kannalta siinä on kyse oikeudellisesta kysymyksestä, joka eroaa kyseisten perusteiden yhteydessä käsitellyistä kysymyksistä. [32]

28. Unionin tuomioistuimen tehtävänä on näin ollen kassaatiotuomioistuimen roolissa valvoa muutoksenhakuasioita koskevan toimivaltansa rajoissa tapaa, jolla ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on suorittanut omaa tuomioistuinvalvontaansa ottamalla huomioon sen arvioitavaksi esitetyt perusteet ja perustelut. Unionin tuomioistuimen tehtävänä ei sitä vastoin ole moittia ensimmäistä oikeusastetta siitä, ettei tämän ole tehnyt päätöstä perusteesta, jota asianosaiset eivät ole käsitelleet, paitsi jos sen olisi kuulunut antaa ratkaisu viran puolesta. Tämä oletus ei kuitenkaan mielestäni päde nyt esillä olevaan asiaan. Komission esittämä oikeudenkäyntiväite on siten mielestäni hyväksyttävä.

29. Jäljempänä esitettävät toteamukset, joissa tarkastellaan Elf Aquitainen väitteen asiasisältöä, on näin ollen esitetty toissijaisesti siltä varalta, että toisin kuin olen ehdottanut, unionin tuomioistuin katsoo, että väite on otettava tutkittavaksi.

32 – Pohjimmiltaan tämä merkitsee väitettä asetuksen N:o 1/2003 lainvastaisuudesta.

30. Kuten komissio on useaan otteeseen korostanut kirjelmissään, Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on vahvistanut suuren jaoston asiassa Jussila vastaan Suomi antamassa tuomiossa sen, mitä on voitu päätellä jo joistakin ennakkotapauksista, nimittäin sen, että niiden menettelyjen yhteydessä, jotka johtavat Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan nojalla rikosoikeudellisena seuraamuksena pidettävien seuraamusten soveltamiseen, on mahdollista erottaa rikosoikeuden niin sanottuun ”kovaan ytimeen” kuuluvat menettelyt (ja seuraamukset) niistä, jotka puolestaan jäävät tämän kovan ytimen ulkopuolelle. [33] Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on todennut kyseisen tuomion 43 kohdassa ensin, että ”rikossyytteen” autonomisen käsitteen omaksuminen on johtanut siihen, että Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan rikosoikeudellisen osan soveltamisalaa on vähitellen laajennettu koskemaan myös aloja, jotka ”eivät muodollisesti kuulu rikosoikeuden perinteisiin luokkiin”, joita ovat esimerkiksi ”kilpailuoikeuden rikkomisesta määrättävät rahamääräiset seuraamukset, [34] minkä jälkeen

33 – Asia Jussila v. Suomi, Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen tuomio 23.11.2006. Euroopan ihmisoikeustuomioistuimessa käsiteltävänä ollut kysymys koski sitä, oliko suullisen käsittelyn pitämättä jättäminen menettelyssä, jossa haettiin muutosta Suomen veroviranomaisen määräämään veronkorotukseen, Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan mukaista.

34 – Em. asiassa Jussila v. Suomi annetun tuomion 43 kohdassa lueteltuihin esimerkkeihin sisältyvät myös hallinnolliset seuraamukset, rangaistuslainsäädäntöön perustuvat kurinpitotoimet sekä taloudellisia asioita käsittelevien tuomioistuinten määräämät sakot. Euroopan ihmisoikeustoimikunta on ottanut puoltavan kannan Ranskan Conseil de la concurrencen kilpailun suojaamista koskevien kansallisten sääntöjen rikkomisesta määräämien seuraamusten rikosoikeudelliseen luonteeseen asiassa Société Stenuit v. Francia, joka poistettiin yhteisöjen tuomioistuimen rekisteristä 27.2.1992 annetulla tuomiolla. Esimerkkinä kielteisestä kannasta asiassa Jussila v. Suomi annetun tuomion 43 kohdassa mainitun poikkeuksen laajentamiseen kilpailusääntöjen rikkomista koskeviin yhteisön menettelyihin, ks. Slater, Thomas, Waelbroeck, ’Competition Law Proceedings before the European Commission and the Right to a fair Trail: no Need to Reform?’, in *The Global Competition Law Centre Working Papers Series*, 04/08, s. 27.

se totesi, että kyseisen 6 artiklan mukaisia takeita 'ei ole välttämättä sovellettava koko laajuudessaan'. [35] Vastaava lähestymistapa oli nähtävissä jo erityisesti asioissa Bendenoun vastaan Ranska sekä Janosevic vastaan Ruotsi annetuissa tuomioissa, [36] joihin viitattiin nimenomaisesti edellä mainitussa asiassa Jussila vastaan Suomi annetun tuomion 43 kohdassa. Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on todennut näissä tuomioissa, että sopimusvaltioilla on oltava oikeus antaa veroviranomaisten (hallinnollinen elin, jonka ei voida katsoa täyttävän Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan vaatimuksia) [37] tehtäväksi selvittää verorikoksia ja määrätä verorikoksista rangaistuksia, jotka edellyttävät luonteeltaan rikosoikeudellisen seuraamuksen kaltaisen veronkorotuksen täytäntöönpanoa, jos veronmaksaja voi hakea sitä koskevaan päätökseen muutosta sellaisessa tuomioistuimessa, joka tarjoaa Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklassa tarkoitetut takeet, [38] toisin sanoen, kuten asia on ilmaistu asiassa Janosevic vastaan Ruotsi annetun tuomion (joka mainitaan useissa myöhemmin annetuissa tuomioissa) 81 kohdassa, "lainkäyttöelimessä, jolla on täysi toimivalta, [39] ja erityisesti toimivalta muuttaa riidanalaista päätöstä kaikilta osin, sekä tosiseikkojen että oikeudellisten seikkojen osalta".

31. Asioissa Bendenoun vastaan Ranska sekä Janosevic vastaan Ruotsi annetuissa tuomioissa vahvistettu periaate voidaan johdonmukaisesti asiassa Jussila vastaan Suomi annetun tuomion 43 kohdassa tehdyn täsmennyksen kanssa ulottaa asetuksessa N:o 1/2003 tarkoitetuista kilpailusääntöjen rikkomisesta johtuviin menettelyihin. Siten tutkinta-, syyte- ja päätösvallan keskittäminen komissioon näissä menettelyissä ei sinänsä ole ristiriidassa Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan kanssa, mutta tällöin yrityksillä, joita asia koskee, on oikeus hakea komission päätökseen muutosta lainkäyttöelimessä, joka täyttää mainitun 6 artiklan vaatimukset. On siis aiheellista tarkistaa, täyttääkö valvonta, jota unionin tuomioistuimet kohdistavat komission kilpailusääntöjen rikkomista koskeviin päätöksiin, asiassa Janosevic vastaan Ruotsi annetun tuomion 81 kohdassa vahvistetut edellytykset. En ryhdy tarkastelemaan kysymystä tämän tyhjentävämmin vaan otan vain esille ne kyseistä valvontaa koskevat näkökohdat, jotka saattavat olla hyvin pulmallisia Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytännön kannalta.

32. Ensinnäkin unionin tuomioistuimet harjoittavat kilpailua koskeviin komission päätöksiin nähden tyypillistä laillisuusvalvontaa, joka käsittää kaikkien niiden perusteiden (sekä tosiseikkojen että oikeudellisten seikkojen) kattavan tutkinnan, joihin valittaja on vedonnut, sekä mahdollisesti oikeusjärjestyksen perusteisiin liittyvien viran puolesta

35 – Sama logiikka sisältyy asiaan Hüseyin Turan v. Turkki, Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen tuomio 4.3.2008, 32 kohta.

36 – Asia Bendenoun v. Ranska, Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen tuomio 24.2.1994, A-sarja, nro 284, ja em. asia Janosevic v. Ruotsi.

37 – Ks. em. asia Janosevic v. Ruotsi, tuomion 81 kohta.

38 – Ks. em. asia Bendenoun v. Ranska, tuomion 46 kohta ja em. asia Janosevic v. Ruotsi, tuomion 81 kohta; ks. vastaavasti asia Umlauft v. Itävalta, Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen tuomio 23.10.1995, A-sarja, nro 328-B, 37–39 kohta. Kyseinen kanta on sisällöllisesti sama kuin Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen jo aiemmin ottama kanta Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan soveltamiseen muissa kuin rikosoikeudellisissa asioissa (ks. mm. asia Albert ja Le Compte v. Belgia, tuomio 10.2.1983, A-sarja, nro 58, 29 kohta) sekä alaikäisten tekemissä rikoksissa (esim. tieliikennerikosten osalta ks. asia Öztürk v. Saksa, tuomio 23.10.1984, 29 kohta).

39 – Italiaksi oikeampi termi olisi "asiakysymysten ratkaisemiseen toimivaltainen tuomioistuin" (giurisdizione di merito), sillä, kuten käy paremmin ilmi jäljempänä, lainatusta kohdasta ei käy selkeästi ilmi, viittaako Euroopan ihmisoikeustuomioistuin tosiasiallisesti tuomioistuimeen, joka ylittää pelkän laillisuusvalvonnan.

ratkaistavien perusteiden tutkinnan. Sakkoa lukuun ottamatta unionin yleisellä tuomioistuimella ei kuitenkaan ole toimivaltaa muuttaa komission päätöstä, vaan se voi ainoastaan kumota sen. Tältä osin katson ennen kaikkea, että vaikka Euroopan ihmisoikeustuomioistuin käyttää asiassa Janosevic vastaan Ruotsi annetun tuomion ranskankielisessä versiossa ilmaisua ”pouvoir de réformer”, tuomion englanninkielisessä versiossa käytetään yleisempää verbiä ”to quash”, jolla viitataan pikemminkin toimivaltaan kumota riidanalainen toimi. Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on lisäksi samassa tuomiossa katsonut, että hallintotuomioistuimet, joilla on Ruotsin oikeudessa toimivalta ratkaista sellaisista päätöksistä tehtyjä valituksia, joilla veroviranomainen on määrännyt luonteeltaan rikosoikeudellisen seuraamuksen kaltaisen veronkorotuksen, ovat tuomioistuimia, jotka täyttävät Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklassa tarkoitetut takeet, vaikka kyseiset tuomioistuimet olisivat toimivaltaisia vain kumoamaan riidanalaisen päätöksen, jos ”ne ovat eri mieltä veroviranomaisen tekemästä päätöksestä”. [40] Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on tehnyt samansuuntaisia päätelmiä monissa muissa ennakkotapauksissa. [41]

33. Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytäntö ei kuitenkaan ole vakiintunut tältä osin. Siten esimerkiksi edellä mainitussa asiassa Umlauft vastaan Itävalta annetussa tuomiossa on katsottu, ettei Itävallan hallintotuomioistuin täytä Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklassa tarkoitettuja takeita. Tämä hallintotuomioistuin, johon valitettiin määräyksestä, jolla valittajalle oli määrätty luonteeltaan rikosoikeudelliseksi katsottu rahamääräinen seuraamus liikennerikkomuksesta, oli toimivaltainen harjoittamaan vain laillisuusvalvontaa, ja lisäksi sitä sitoivat hallintoviranomaisten tosiseikoista tekemät huomautukset. Euroopan ihmisoikeustuomioistuin ei tunnustanut asiassa Tsfayo vastaan Yhdistynyt kuningaskunta antamassaan tuomiossa Yhdistyneen kuningaskunnan High Courtille ”täyttä toimivaltaa”, sillä vaikka tällä tuomioistuimella olikin toimivalta kumota riidanalainen päätös, jos se olisi pitänyt päätöksen perusteena olleita todisteita puutteellisina tai virheellisinä, sillä ei ollut toimivaltaa arvioida uudelleen todisteita tai korvata riidanalaista harkintaa omallaan valittajan uskottavuuden suhteen. [42] Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on katsonut asiassa Kyprianou vastaan Kypros antamassaan tuomiossa, että ensimmäisen oikeusasteen

40 – Euroopan ihmisoikeustuomioistuin toteaa asiassa Janosevic v. Ruotsi annetun tuomion 82 kohdassa, että hallintotuomioistuimet ”voivat ottaa tutkittavakseen kaikki niiden käsiteltäväksi jätettyjen kysymysten näkökohdat. Hallintotuomioistuinten tutkinta ei rajoitu pelkästään oikeudellisiin seikkoihin vaan voi pitää sisällään myös tosiseikat, kuten todisteiden arvioinnin – –”.

41 – Ks. esim. asia Bistrovic v. Kroatia, Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen tuomio 31.8.2007, 53 kohta, joka koskee Kroatian paikallisia tuomioistuimia (County Courts); asia Zumtobel v. Itävalta, Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen tuomio 21.9.1993, A-sarja, nro 268-A, 27-32 kohta, viitteenä Itävallan hallintotuomioistuimen vastaavassa tapauksessa harjoittamasta valvonnasta, ja asia Bryan v. Yhdistynyt kuningaskunta, Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen tuomio 25.10.1995, A-sarja, nro 335-A, 44–47 kohta. Nämä ennakkotapaukset eivät kuitenkaan koske rikosasioita.

42 – Asia Tsfayo v. Yhdistynyt kuningaskunta, Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen tuomio 14.11.2006, 48 kohta.

tuomioistuimen, joka oli tuominnut valittajan vapausrangaistukseen ”oikeuden halventamisesta” (contempt of court), puolueellisuutta ei voitu korjata korkeimmassa oikeudessa muutoksenhakuvaiheessa, koska tämä ei ollut ryhtynyt asian uudelleen tutkintaan. [43] Euroopan ihmisoikeustuomioistuin katsoi lopuksi asiassa Silvester’s Horeca Service vastaan Belgia antamassaan tuomiossa, ettei valittajayhtiö ollut voinut saattaa asiaansa Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklassa tarkoitettuun ”tuomioistuimeen”, koska Brysselin muutoksenhakutuomioistuimella, johon yhtiö valitti hallinnollisesta määräyksestä, jolla tälle määrättiin sakkoa arvonlisäverolainsäädännön rikkomisesta, ei ollut toimivaltaa vapauttaa veronmaksajaa lainmukaisesti asetetuista velvoitteista vain tarkoituksenmukaisuus tai -kohtuullisuussyistä. [44] Tässä yhteydessä on kuitenkin syytä muistuttaa, että SEUT 101 ja SEUT 102 artiklan rikkomista koskevissa riita-asioissa unionin tuomioistuimilla on SEUT 261 artiklan sekä asetuksen N:o 1/2003 31 artiklan nojalla täysi harkintavalta myös sakkoja koskevissa asioissa ja että ne ovat siten ”toimivaltaisia korvaamaan komission harkinnan omallaan ylittäen seuraamuksiin kohdistuvan pelkän laillisuusvalvonnan”, poistamalla, alentamalla tai jopa nostamalla komission määräämän sakon määrää silloin, kun sakon määrää koskeva kysymys on annettu näiden tuomioistuinten arvioitavaksi. [45] Unionin tuomioistuimet on tämän toimivallan nojalla oikeutettuja muuttamaan kanteen kohteena olevaa toimea, jopa silloin, kun sitä ei kumota. [46]

34. Toinen pulmallinen valittajan esille ottama näkökohta koskee marginaalista valvontaa, joka toisin sanoen rajoittuu sen valvomiseen, että menettelyä ja perusteluvelvollisuutta koskevia sääntöjä on noudatettu, että tosiseikat pitävät aineellisesti paikkansa, ettei ilmeistä arviointivirhettä ole tehty ja ettei harkintavaltaa ole käytetty väärin. Vakiintuneen oikeuskäytännön mukaan [47] tämä valvonta kuuluu unionin tuomioistuimille, jotka valvovat komission harkintavallan käyttöä monitahoisissa taloudellisissa kysymyksissä. [48]

43 – Asia Kyprianou v. Kypros, Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen tuomio 27.1.2004. Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on todennut tässä tuomiossa erityisesti seuraavaa: ”En tant qu’instance d’appel, celle-ci n’avait pas pleine juridiction pour examiner à nouveau l’affaire, mais pouvait seulement contrôler s’il y avait dans le jugement de première instance des erreurs manifestes de droit ou de fait. Elle n’a pas procédé à nouveau à un examen indépendant de l’accusation en matière pénale portée contre le requérant pour *contempt* devant la cour d’assises. En outre, la Cour suprême a estimé qu’elle ne pouvait pas intervenir dans le jugement de la cour d’assises en reconnaissant la marge d’appréciation de cette dernière quant à infliger une peine au requérant.” Euroopan ihmisoikeustuomioistuin lisäksi kuitenkin myös, että ”en réalité, la Cour suprême a refusé d’annuler la décision litigieuse au motif que la composition de la cour d’assises n’était pas de nature à garantir son impartialité, alors qu’elle avait le pouvoir de le faire”. Samassa asiassa 15.12.2005 annetussa tuomiossa suuri jaosto teki saman päätelmän, mutta se keskittyi tutkimaan pikemminkin sitä, ettei korkein oikeus ollut kuitenkaan kumonnut alemman oikeuden päätöstä, vaikka se olisi ollut toimivaltainen tekemään niin.

44 – Asia Silvester’s Horeca Service v. Belgia, Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen tuomio 4.3.2004, 26 ja 27 kohta.

45 – Edellä alaviitteessä 6 mainittu asia C-3/06 P, Groupe Danone v. komissio, tuomio 8.2.2007, (Kok., s. I-1331, 61 ja 62 kohta). Ks. myös julkisasiamies Kokottin asiassa C-113/04 P, Technische Unie v. komissio 8.12.2005 esittämä ratkaisuehdotus, tuomio 21.9.2006 (Kok., s. I-8831, ratkaisuehdotuksen 132 kohta) sekä julkisasiamies Poiares Maduron em. asiassa Groupe Danone v. komissio esittämä ratkaisuehdotus (ratkaisuehdotuksen 45 ja 48 kohta).

46 – Edellä alaviitteessä 7 mainittu asia Limburgse Vinyl Maatschappij ym. v. komissio, tuomion 692 kohta. Perustelun osalta tyydyn viittaamaan Paolo Mengozzin teokseen *La compétence de pleine juridicition du juge communautaire*, in Liber amicorum en l’honneur de Bo Vesterdorf, 2007, s. 219.

47 – Ks. vastaavasti EY:n perustamissopimuksen 85 artiklaan liittyen asia 42/84, Remia ym. v. komissio, tuomio 11.7.1985 (Kok., s. 2545, Kok. Ep. VIII, s. 287, 34 kohta); yhdistetyt asiat 142/84 ja 156/84, BAT ja Reynolds v. komissio, tuomio 17.11.1987 (Kok., s. 4487, Kok. Ep. IX, s. 249, 62 kohta) ja asia C-194/99 P, Thyssen Stahl v. komissio, tuomio 2.10.2003 (Kok., s. I-10821, 78 kohta).

48 – Tältä osin katson, että Euroopan ihmisoikeustuomioistuin näyttää rikosasioiden ulkopuolella hyväksyvän mahdollisuuden, että hallinnollisia määräyksiä koskevaa tuomioistuinvalvontaa voidaan määrätyissä kysymyksissä rajoittaa ilmeisiin virheisiin (ks. em. asia Bryan v. Yhdistynyt kuningaskunta, Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen tuomio, 41 kohta ja 44–47 kohta). Euroopan ihmisoikeustuomioistuin toteaa tämän tuomion 47 kohdassa erityisesti seuraavaa: ”Voidaan kohtuullisesti odottaa, että muutoksenhakutuomioistuin menettelee tällä tavoin oikeudellisesti erityisillä aloilla, kuten nyt esillä olevassa asiassa, varsinkin kun tosiseikat on aiemmin näytetty toteen tuomioistuinkäsittelyyn rinnastettavassa menettelyssä, joka takaa Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan 1 kappaleessa määrättyjen lukuisten vaatimusten täyttymisen.” (Ks. myös em. asia Tsfayo v. Yhdistynyt kuningaskunta, tuomion 46 kohta).

35. Kolmanneksi on vihdoin todettava, että vaikka unionin tuomioistuimet voivat tutkia uudelleen hallintomenettelyn asiakirja-aineistoon sisältyvät asianomaista vastaan ja hänen puolestaan puhuvat todisteet, laillisuusvalvonta, jota ne harjoittavat kumoamiskanteiden yhteydessä, perustuu tosiseikkoihin ja oikeudellisiin seikkoihin, jotka olivat olemassa toimenpiteen toteutushetkellä. [49] Unionin tuomioistuinten tehtävänä on siten arvioida, ovatko komission päätöksessään esittämät todisteet ja muut seikat riittäviä osoittamaan väitetyn rikkomisen. [50] Jos unionin tuomioistuimet eivät pidä todisteita vakuuttavina, ne voivat ainoastaan kumota riidanalaisen päätöksen tutkinnallisten puutteiden vuoksi.

36. Edellä esitetyistä rajoituksista huolimatta en sulje pois sitä mahdollisuutta, että kokonaisuutena ajatellen tuomioistuinvalvonta, joka kohdistuu komission päätöksiin, joilla määrätään sakkoja kilpailusääntöjen rikkomisesta, täyttää Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan 1 kappaleessa tarkoitetut vaatimukset rikosasioissa, mikä vastaa linjaukseltaan sitä joustavampaa suhtautumistapaa, jonka Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen suuri jaosto on omaksunut asiassa Janosevic vastaan Ruotsi antamassaan tuomiossa.

37. Nyt esillä olevassa asiassa tämä voi kuitenkin jäädä avoimeksi. Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytännössä nimittäin hyväksytään menettely, jonka tavoitteena on tarkistaa Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan 1 kappaleessa tarkoitettujen vaatimusten noudattaminen yksittäistapauksessa, erillään siitä yleisemmästä kysymyksestä, joka koskee sen muodon, johon asia liittyy, mahdollista yhteensopivuutta tämän käsittelyn kanssa. [51] Valituksenalaisesta tuomiosta käy ilmi, että ensim-

49 – Ks. vastaavasti yhdistetyt asiat 9/71 ja 11/71, Compagnie d'approvisionnement, de transport et de crédit et Grands Moulins de Paris v. komissio, tuomio 13.6.1972 (Kok., s. 391). Komission harkintavallan käyttöä monitahoisissa taloudellisissa kysymyksissä on tutkittava vain niiden seikkojen perusteella, jotka olivat komission hallussa sen käyttäessä harkintavaltaa, ks. asia C-288/96, Saksa v. komissio, tuomio 5.10.2000 (Kok., s. I-8237, 34 kohta), T-371/94 ja T-394/94, British Airways ym. ja British Midland Airways v. komissio (Kok., s. II-2405, 81 kohta).

50 – Ks. yhdistetyt asiat T-67/00, T-68/00, T-71/00 ja T-78/00, JFE Engineering v. komissio, tuomio 8.7.2004 (Kok., s. II-2501, 174 ja 175 kohta) ja yhdistetyt asiat T-305/94-T-307/94, T-313/94-T-316/94, T-318/94, T-325/94, T-328/94, T-329/94 ja T-335/94, Limburgse Vinyl Maatschappij ym. v. komissio, tuomio 20.4.1999 (Kok., s. II-931, 891 kohta).

51 – Ks. esimerkkeinä em. asia Zumtobel v. Itävalta, tuomion 31 kohta ja sitä seuraavat kohdat sekä em. asia Janosevic v. Ruotsi.

mäisen oikeusasteen tuomioistuin on harjoittanut kaikkien sen tutkittavaksi jätettyjen näkökohtien osalta kokonaisvaltaista valvontaa sen suhteen, täyttyvätkö SEUT 101 artiklan soveltamisedellytykset vai eivät. Valvonta ei voida myöskään pitää rajoitettuna vain siksi, että valittajan saattaminen vastuuseen perustuu olettamaan. Samasta tuomiosta ilmenee lisäksi, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on tutkinut kaikki Elf Aquitainen sen käsiteltäväksi jättämät seikat, joilla tämä pyrki näyttämään toteen tytäryhtiönsä itsenäisen toiminnan markkinoilla, ja että kyseinen tuomioistuin hylkäsi niiden merkityksellisyyden tai riittävyyden myös niiden perustelujen pohjalta, jotka olivat lisäyksiä suhteessa komission päätöksessään hyväksymiin perusteluihin. Toisaalta vaikka valittaja riitauttaa sekä kirjallisissa että suullisissa huomautuksissaan yleisesti Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen 6 artiklan vaatimusten osalta unionin tuomioistuimen valvonnan riittävyyden suhteessa kilpailusääntöjen rikkomista koskeviin komission päätöksiin, se ei ole kuitenkaan esittänyt perusteluita tämän riittämättömyyden toteen näyttämiseksi nyt esillä olevassa asiassa. Katson näin ollen, että perustelu, joka koskee hallinnollisen menettelyn puolueellisuutta johtuen tutkinta-, syyte- ja päätösvallan keskittämisestä komissiolle, on jätettävä tutkimatta, minkä lisäksi se on perusteeton asiakysymyksen osalta. [52]

38. Kaiken edellä esitetyn perusteella katson, että myös toisen valitusperusteen toinen väite on hylättävä.

52 – En usko, että toisenlaiseen päätelmään johtaisi pelkkä seikka, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin olisi riidanalaisessa päätöksessä hylännyt valittajan vaatiman sakon määrän alentamisen sen perusteella, ettei valittaja ollut esittänyt perusteita tai tosiseikkoja, joilla olisi voitu perustella tuomioistuimen täysi tuomiovalta myös sakkoasioissa.

c) Toista valitusperustetta koskeva päätelmä

39. Edellä esittämäni arvion perusteella katson, että toinen valitusperuste on hylättävä, koska se on osittain perusteeton ja se on osittain jätettävä tutkimatta.

3. Kolmas valitusperuste, joka koskee komission perusteluvelvollisuuden soveltamisalaan liittyviä virheitä sekä valituksenalaisen tuomion perustelujen puutteellisuutta

40. Myös tämä valitusperuste jakautuu kahteen osaan.

a) Ensimmäinen väite

41. Valittaja väittää kolmannen valitusperusteensa ensimmäisessä väitteessä ensinnäkin, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on tulkinnut väärin komission velvollisuutta perustella väitetiedoksianto, koska komissio on katsonut, että kyseinen velvollisuus voitaisiin täyttää vain viittaamalla periaatteisiin, joilla säädellään emoyhtiöiden vastuuseen saattamista, ja osoittamalla emoyhtiön

osuus tytäryhtiön osakepääomasta. Tältä osin huomautan, että valituksenalaisen tuomion 58 kohta ja sitä seuraavat kohdat, joista käy valittajan mukaan ilmi ensimmäisen asteen tuomioistuimen tekemä virhe, vastaavat itse asiassa valittajan ensimmäisessä kanneperusteessa tekemiin väitteisiin, joiden tarkoituksena oli osoittaa valittajan puolustautumisoikeuksien loukkaus mutta ei perusteluvelvollisuuden loukkausta, johon sitä vastoin vedottiin toisessa kanneperusteessa. Panen lisäksi merkille, että vaikka valittaja kiistää, että ”kaikki ne oleelliset seikat, joilla komissio perustelee Elf Aquitainen asettamista vastuuseen”, sisältyisivät väitetiedoksiantoon, valittaja ei kuitenkaan täsmennä, mitkä muut kuin valituksenalaisen tuomion 58 ja 59 kohdassa mainitut tosiseikat (esitetään säännöt, jotka koskevat emoyhtiön saattamista vastuuseen tytäryhtiön lainvastaisesta toiminnasta, ilmoitetaan sen oletaman sisältö, joka koskee emoyhtiön täydellistä omistusta tytäryhtiön osakepääomasta, sekä mainitaan valittajan omistavan Atofinan lähes kokonaan) olisi pitänyt sisällyttää väitetiedoksiantoon. Sikäli kuin valittaja haluaa viitata todisteisiin, jotka on esitetty häntä vastaan myöhemmin kuin ne, joilla komissio on osoittanut päätöksen perusteena olleen oletaman aineellisten edellytysten täyttymisen, valittajan väitteet menevät päällekkäin niiden kanssa, joissa kiistetään komission mahdollisuus vedota kyseiseen olettamaan ja joita käsitellään kokonaisuudessaan viidennessä valitusperusteessa. Tästä seuraa, ettei valittaja ole näyttänyt toteen väitettään siitä, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin olisi tehnyt virheen väitetiedoksiannon perusteluvelvollisuuden soveltamisalan tulkinnassa. Edellä esitetyn perusteella katson siis, että kolmannen valitusperusteen ensimmäinen väite on hylättävä.

42. Toiseksi valittaja moittii ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuinta siitä, että tämä on tulkinnut väärin komissiolle kuulunutta velvollisuutta perustella päätöksensä. Valittajan väitteet koskevat tarkemmin ottaen valituksenalaisen tuomion sitä osaa, jossa ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin katsoi riittäviksi perustelut, joilla komissio hylkäsi päätöksessään Elf Aquitainen esittämät seikat, joilla tämä pyrki näyttämään toteen tytäryhtiönsä Atofinan itsenäisen toiminnan markkinoilla. Valittajan mukaan ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin pitää näitä perusteluja virheellisesti ”suppeina”, vaikka perustelut valittajan mukaan puuttuvat kokonaan, minkä vuoksi se ei kyennyt tarkistamaan päätöksen perusteltavuutta, eikä ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin puolestaan voinut tutkia päätöksen laillisuutta.

43. Tältä osin huomautan, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin viittaa valituksenalaisen tuomion 79 kohdassa oikeuskäytäntöön, jonka mukaan EY 253 artiklassa edellytettyjen perustelujen on oltava kyseessä olevan toimenpiteen luonteen mukaisia ja niistä on selkeästi ja yksiselitteisesti ilmettävä toimenpiteen tehneen toimielimen päättely siten, että niille, joita toimenpide koskee, selviävät sen syyt ja että toimivaltainen tuomioistuin voi tutkia toimenpiteen laillisuuden. Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin muistuttaa lisäksi yhtäältä siitä, että perusteluvelvollisuuden täyttymistä on arvioitava

asiaan liittyvien olosuhteiden perusteella, joita ovat muun muassa toimenpiteen sisältö, esitettyjen perustelujen luonne ja se tarve, joka niillä, joille päätös on osoitettu tai joita se koskee suoraan ja erikseen, on saada selvyys tilanteeseen, sekä toisaalta siitä, ettei perusteluissa tarvitse esittää kaikkia asiaan liittyviä tosiseikkoja ja oikeudellisia seikkoja koskevia yksityiskohtia, koska tutkittaessa sitä, täyttävätkö päätöksen perustelut EY 253 artiklan vaatimukset, on otettava huomioon päätöksen sanamuodon lisäksi myös asiayhteys ja kaikki asiaa koskevat oikeussäännöt. [53] Lisäksi ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin huomauttaa valituksenalaisen tuomion 79 kohdan viimeisessä virkkeessä omasta oikeudenkäytännöstään, jonka mukaan komission tehtävänä on esittää nimenomaiset perustelut, jos sen tekemä päätös poikkeaa oleellisesti aiemmista päätöksistä, [54] sekä muistuttaa valituksenalaisen tuomion 80 kohdassa, että jos EY 81 artiklan soveltamispäätös koskee useaa adressaattia ja vastuun kohdistaminen kilpailusääntöjen rikkomisesta aiheuttaa ongelmia, päätöksessä on oltava riittävät perustelut kunkin adressaatin osalta, erityisesti niiden osalta, joiden on päätöksen sanamuodon mukaan kannettava vastuu kyseisestä kilpailusääntöjen rikkomisesta. Valituksenalaisen tuomion 84 kohdassa ja sitä seuraavissa kohdissa ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin tutkii Elf Aquitainen väitettä, jonka mukaan komission päätöksen perustelut olivat riittämättömät siinä osassa päätöstä, jossa hylätään valittajan esittämät väitteet, joilla se pyrki kumoamaan olettaman, johon komissio tukeutui. Tätä varten ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin tutkii komission päätöksen 258–261 perustelukappaletta ja huomauttaa erityisesti, että komissio hylkäsi kyseiset väitteet ”pelkkinä väitteinä” (joiden tueksi ei ollut näyttöä) ja että Elf Aquitainen toimittamissa asiakirjoissa annettiin vain ”ylimalkainen selvitys yhtiön liikkeenjohdosta”. Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin toteaa valituksenalaisen tuomion 89 kohdassa, että ”vaikka vastaus Elf Aquitainen väitteisiin on suppea, siitä käyvät ilmi syyt, joiden vuoksi komissio hylkäsi väitteet”, ja että ”komissio vastasi Elf Aquitainen väitteiden keskeisiin kohtiin ottamalla huomioon kaikki Elf Aquitainen esittämät todisteet”. Valituksenalaisen tuomion 84–90 kohdasta, joiden sisältö on esitetty edellä pääpiirteissään, ei voida mielestäni päätellä, kuten valittaja väittää, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin olisi tulkinnut virheellisesti komission perusteluvelvollisuutta tukeutumalla tämän velvollisuuden virheelliseen tulkintaan. Valituksenalaisen tuomion edellä mainituista kohdista sekä komission päätöksen asiaa koskevista kohdista käy lisäksi ilmi, että toisin kuin valittaja väittää, komissio esitti perustelut sille, miksi se ei pitänyt valittajan esittämiä väitteitä riittävinä kyseisen olettaman kumoamiseksi (väitteiden tueksi ei ollut esitetty näyttöä ja asiakirjat eivät olleet merkityksellisiä). Tältä osin ei siis voida vedota perustelujen täydelliseen puuttumiseen, vaikka samoja hylkäysperusteluja olisi pääpiirteissään sovellettu kaikkiin väitteisiin ja asiakirjoihin, jotka valittaja oli esittänyt ja toimittanut komissiolle.

44. Valittaja moittii ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuinta myös siitä, että tämä olisi

53 – Ks. erityisesti asia C-367/95 P, komissio v. Sytraval ja Brink's France, tuomio 2.4.1998 (Kok., s. I-1719, 63 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen) sekä asia C-501/00, Espanja v. komissio, tuomio 15.7.2004 (Kok., s. I-6717, 73 kohta).

54 – Yhdistetyt asiat T-213/95 ja T-18/96, SCK ja FNK v. komissio, tuomio 22.10.1997 (Kok., s. II-1739, 226 kohta).

tulkinnut virheellisesti esillä olevan tapauksen erityisistä seikoista johtuvan komission päätöksen perustelujen intensiteettiä. Valittajan mukaan perustelujen olisi pitänyt olla paljon täsmällisemmät, koska: i) valittajalle ei ollut ilmoitettu siihen kohdistuvasta menettelystä ennen väitetiedoksiannon lähettämistä; ii) komissio oli poikennut aiemmasta päätöksentekokäytännöstään ja iii) komission päätöksellä kyseenalaistettiin valittajan useat eri perusoikeudet ja määrättiin sille rikosoikeudellisia seuraamuksia. Valittaja katsoo myös, että Euroopan unionin perusoikeuskirjan voimaantulon jälkeen unionin toimielimille tuon perusoikeuskirjan 41 artiklan 2 kohdan nojalla kuuluvaa perusteluvelvollisuutta on sitä seuraavan 52 artiklan 3 kohdan perusteella tulkittava niiden tiukempien kriteerien perusteella, joita Euroopan ihmisoikeustuomioistuin soveltaa Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan 3 kappaleen a kohdan tulkinnassa.

45. Yhtäkään niistä väitteistä, joihin valittaja on vedonnut, ei voida mielestäni hyväksyä. Ensinnäkään ei tiedetä (eikä valittaja ole selventänyt asiaa), mikä vaikutus komission päätöksen perusteluvelvollisuuden intensiteettiin oli sillä, että Elf Aquitainelle ilmoitettiin sitä vastaan esitetyistä väitteistä vain lähettämällä väitetiedoksianto. Toiseksi komissio on todennut, että – ilman että valittaja oli kiistänyt asiaa – Elf Aquitaineen sovelletut emoyhtiöiden vastuuta koskevat periaatteet, mukaan lukien olettama osakepääoman täydellisestä omistuksesta, sisällytettiin kokonaisuudessaan komission päätöksentekokäytäntöön 2002–2003 alkaen. Koska väitetiedoksianto lähetettiin valittajalle 7.4.2004 ja komission päätös tehtiin 19.1.2005, päätöksessä ei ole poikettu komission aiemmasta päätöksentekokäytännöstä. Mitä tulee lopuksi kolmanteen kohtaan (ks. edellisen kohdan iii alakohta), riittää, kun tuodaan esille yhtäältä se, että valittajan väitteessä oletetaan näytetyn toteen perusoikeuksien, joihin valittaja vetoaa, loukkaaminen, jonka ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin kuitenkin hylkäsi, sekä toisaalta se, että komission päätöksen yksityiskohtaisempi perustelu ei missään tapauksessa olisi mahdollistanut loukkaamisen perustelemista, mikäli se olisi näytetty toteen. Lisäksi se seikka, että komission päätöksellä valittajalle määrättiin rikosoikeudellisia seuraamuksia, ei edellytä sellaisen perustelusäännön soveltamista, joka olisi tiukempi kuin se jo ennestään tiukka sääntö, jota unionin toimielimet ovat EY 253 artiklan nojalla velvollisia noudattamaan unionin tuomioistuimen tulkitsemalla tavalla ja jonka perusteella perustelujen on oltava kyseessä olevan toimenpiteen luonteen mukaisia ja niistä on selkeästi ja yksiselitteisesti ilmettävä toimenpiteen tehneen toimielimen päättely siten, että niille, joita toimenpide koskee, selviävät sen syyt ja että toimivaltainen tuomioistuin voi tutkia toimenpiteen laillisuuden. [55]

55 – Ks. mm. valittajan mainitsema asia C-199/99 P, Corus UK, tuomio 2.10.2003, (Kok., s. I-11177, 145 kohta).

46. Mitä tulee väitteeseen, jonka valittaja tekee Euroopan unionin perusoikeuskirjan 41 artiklan 2 kohdan ja 52 artiklan 3 kohdan yhdistetyistä määräyksistä, on todettava, että siinäkin tapauksessa, että näitä määräyksiä voitaisiin soveltaa ajallisesti komission päätökseen,[56] Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytäntö, johon Elf Aquitaine vetosi, ei ole merkityksellinen, koska siinä viitataan lainkäyttöelinten päätöksin. Joka tapauksessa mitä tulee ensinnäkin Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen vahvistamaan vaatimukseen, että aiemmasta vakiintuneesta oikeuskäytännöstä poikkeavissa päätöksissä on perusteltava oleellisesti muutoksen syyt,[57] riittää, kun todetaan, että valituksenalainen tuomio kuuluu asiassa Stora Kopparbergs Bergslags vastaan komissio annetulla tuomiolla[58] vuonna 2000 aloitetun oikeuskäytännön piiriin ja että oikeuskäytäntö on hiljattain vahvistettu asiassa Akzo Nobel ym. vastaan komissio annetulla tuomiolla.[59] Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen asiassa Helle vastaan Suomi antamasta tuomiosta,[60] johon valittaja niin ikään on vedonnut, tyydyn toteamaan, että, kuten nähdään paremmin esillä olevan valitusperusteen toista väitettä tutkittaessa, ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on tutkinut valituksenalaisessa tuomiosaa kaikki väitteet, jotka valittaja esitti hallinnollisessa menettelyssä, ja ettei kyseinen tuomioistuin siten rajoittunut pitämään komission päätelmiä ominaan tutkimatta sille esitettyjä oleellisia kysymyksiä. Lopuksi mitä tulee valittajan vetoamiseen siihen, että Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytännössä pidetään päätösten perusteluja riittämättöminä silloin, kun niistä ei täsmennetä päätösten perusteena olevia peruskäsitteitä,[61] valittaja ei ole selventänyt, mitkä ovat esillä olevassa asiassa ne käsitteet, joihin ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on perustanut päätöksensä täsmentämättä käsitteiden merkitystä.

56 – Huomautan, että unionin tuomioistuin on katsonut tuoreessa ennakkoratkaisussa, että Euroopan unionin perusoikeuskirjaa voidaan soveltaa myös ennen Lissabonin sopimuksen voimaantuloa tapahtuneisiin tosiseikkoihin (ks. asia C-279/09, DEB, tuomio 22.12.2010, Kok., s. I-13849).

57 – Valittaja mainitsee tähän liittyen Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen asiassa Atanasovski v. Entinen Jugoslavian tasavalta Makedonia, 14.1.2010 antaman tuomion.

58 – Asia C-286/98 P, Stora Kopparbergs Bergslags v. komissio, tuomio 16.11.2000 (Kok., s. I-9925).

59 – Asia C-97/08 P, Akzo Nobel ym. v. komissio, tuomio 10.9.2009 (Kok., s. I-8237).

60 – Asia Helle v. Suomi, Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen tuomio 19.12.1997. Huomautan lisäksi, että tuomio koskee paitsi perusteluvelvollisuuden intensiteettiä myös ennen kaikkea vaatimusta tutkia sisällöllisesti kaikki tuomioistuinvalvonnan piiriin kuuluvat oleelliset seikat. Euroopan ihmisoikeustuomioistuin toteaa valittajan viittaaman tuomion 60 kohdassa seuraavaa: "Eu égard à ces considérations, la Cour souligne que la notion de procès équitable requiert qu'une juridiction interne qui n'a que brièvement motivé sa décision, que ce soit en incorporant les motifs fournis par une juridiction inférieure ou autrement, ait réellement examiné les questions essentielles qui lui ont été soumises et qu'elle ne se soit pas contentée d'entériner purement et simplement les conclusions d'une juridiction inférieure."

61 – Elf Aquitaine viittaa etenkin asioihin H. v. Belgia, Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen tuomio 28.10.1987, 53 kohta sekä Georgiadis v. Kreikka, Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen tuomio 25.4.1997, 43 kohta.

47. Kaiken edellä esitetyn perusteella katson, että kolmannen valitusperusteen ensimmäinen väite on hylättävä.

b) Toinen väite

48. Valittaja moittii toisessa väitteessään ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuinta ennen kaikkea siitä, että valituksenalaisen tuomion perustelut ovat ristiriitaisia, mahdottomia ymmärtää ja puutteellisia. Valittaja viittaa erityisesti ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen väitteeseen, jonka mukaan Elf Aquitaine ja tämän tytäryhtiö muodostavat yhden yrityksen, kun taas komissio päinvastoin olisi pitänyt niitä itsenäisinä yksikköinä, sekä valituksenalaisen tuomion useissa kohdissa toistuvaan sekaannukseen yrityksen ja yhtiön käsitteen välillä. Lisäksi Elf Aquitainen mukaan valituksenalaisen tuomion 105 kohdan ensimmäisen ja viimeisen virkkeen välillä on ristiriita.

49. Tästä on ensinnäkin todettava, että, kuten komissio mielestäni täysin oikein korostaa, kahden yhtiön pitäminen yhtenä ainoana yrityksenä ei ole ristiriidassa sen kanssa, että näille yhtiöille lähetettiin erilliset väitetiedoksiannot, mikä oli välttämätöntä, jotta molemmille yhtiöille voitiin ilmoittaa niitä vastaan esitetyistä väitteistä, eikä erillisten sakkojen määräämisen kanssa, koska sakkojen määrä on laskettava molempien yhtiöiden ominaisuuksien mukaan. Toisin kuin valittaja väittää, kahden yhtiön pitäminen yhtenä yrityksenä ei näin ollen ole millään tavoin ristiriidassa sen kanssa, että voidakseen lähettää väitetiedoksiannon ja määrätä sakon suuruuden, komissio otti hallinnollisessa menettelyssä huomioon sen seikan, että Elf Aquitaine ja Atofina muodostivat erilliset oikeussubjektit. Toiseksi en pidä perusteltuna myöskään väitettä, jonka mukaan valittajan väittämä sekaannus yhtiön ja yrityksen käsitteen välillä erityisesti valituksenalaisen tuomion 8, 17, 18, 107 ja 123 kohdassa tekisi tuomion perusteluista ristiriitaisia tai mahdottomia ymmärtää. Tuomion 8, 17 ja 18 kohdassa kuvaillaan asiaa koskevia aiempia tosiseikkoja ja tyydytään esittämään komission päätöksen sisältö. 107 kohdassa puolestaan vain muistutetaan unionin tuomioistuimen oikeuskäytännöstä. 123 kohdassa ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin viittaa aiempaan oikeuskäytäntöön ja toteaa, että jos konserni muodostuu vain yhdestä yrityksestä, komissio on oikeutettu saattamaan kyseisen yrityksen tekemästä rikkomisesta vastuuseen konsernin toiminnasta vastuussa olevan yhtiön ja määräämään sakon tälle. Riippumatta siitä, tarkastellaanko mainittuja tuomion kohtia kutakin erikseen tai yhdessä tai osana ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen laajempia perusteluja, niistä ei käy ilmi sellaista ristiriitaa, että valituksenalaisen tuomion perusteluja voitaisiin pitää epäjohdonmukaisina tai mahdottomina ymmärtää, kuten valittaja väittää. Kolmanneksi valituksenalaisen tuomion 105 kohdan sisältämästä väitetystä ristiriidasta voidaan vain todeta, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin tyytyy selvittämään, että komissio oli todennut päätöksessään, että sillä oli harkintavalta asioissa, jotka ovat analogisia valittajan asian kanssa, mutta että komissio

käyttää harkintavaltaansa vasta näytettyään ensin toteen niiden edellytysten täyttymisen, joiden perusteella vastuu voidaan osoittaa kullekin konserniin kuuluvalle yhtiölle, eli kun komissio arvioi, pitäisikö vastuuseen saattaa kaikki konsernin yhtiöt vai yksistään ne, jotka olivat osallistuneet rikkomiseen suoraan. Mainitun kohdan ensimmäisen ja viimeisen virkkeen välillä ei siis ole ristiriitaa.

50. Lisäksi valittaja moittii ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuinta kehäpäätelmiin johtavista perusteluista, koska valittajan mukaan se lähti oletuksesta, että Elf Aquitaine ja Atofina muodostavat yhden ainoan yrityksen, mutta sulki pois niiden seikkojen (esim. sen, ettei emoyhtiö ollut tietoinen rikkomisesta) merkityksellisyyden, jotka sitä vastoin aikaisemman oikeuskäytännön mukaan saattoivat osoittaa, että kyse on erillisistä yrityksistä. Kuten komissio aivan oikein huomauttaa, ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin ei ole lähtenyt mistään olettamasta vaan se on tyytynyt toteamaan, että se pitää oikeutettuna komission turvautumista olettamaan, jonka perusteella Elf Aquitaine saatettiin vastuuseen tytäryhtiönsä tekemästä rikkomisesta yllytyssuhteen puuttumisesta huolimatta ja vaikkei emoyhtiö olisi osallistunut suoraan rikkomiseen, sekä tyytynyt vahvistamaan niiden aineellisten edellytysten täyttymisen, joiden perusteella olettamaan on voitu turvautua. Tässä yhteydessä on täysin loogista ajatella ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen tavoin, ettei edes sillä, että Elf Aquitaine on mahdollisesti ollut epätietoinen rikkomisesta, olisi voitu kyseenalaistaa vastuun perusteltavuutta. Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen väitetty kehäpäätelmiin johtava perustelu oli vain seurausta siitä, että se hyväksyi turvautumisen edellä mainittuun olettamaan, eikä se ole millään tavoin osoitus perustelujen virheellisyydestä.

51. Edellä esitetyn perusteella katson, että myös kolmannen valitusperusteen toinen väite on hylättävä.

c) Kolmatta valitusperustetta koskeva päätelmä

52. Edellä esitetyn perusteella ehdotan, että unionin tuomioistuin hylkää kolmannen valitusperusteen kokonaisuudessaan.

4. Neljäs valitusperuste, joka koskee SEUT 263 artiklan rikkomista

53. Valittaja väittää, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on ylittänyt laillisuusvalvonnan rajat korvaamalla komission puuttuvat perustelut omilla perusteluillaan, jotka koskevat erityisesti sitä, että komissio hylkäsi valittajan toimittamat aihetodisteet, joilla tämä pyrki kumoamaan olettaman, jonka perusteella Elf Aquitaine saatettiin vastuuseen tytäryhtiönsä kilpailusääntöjen rikkomisesta.

54. Kyseisissä valittajan väitteissä lähdetään mielestäni siitä, että komission päätökseltä puuttuvat perustelut. Perustelujen puuttuminen ei kuitenkaan käy ilmi tutkittaessa valitusperusteen ensimmäistä väitettä (ks. edellä 42–46 kohta). Huomautan lisäksi, että muistutettuaan asiassa DIR International Film ym. vastaan komissio annetussa tuomiossa ensin siitä, että yhteisöjen tuomioistuimet eivät voi EY 230 artiklaan (josta on tullut SEUT 263 artikla) perustuvaa laillisuusvalvontaa suorittaessaan korvata riidanalaisen toimen tekijän perusteluja omilla perusteluillaan, yhteisöjen tuomioistuin kuitenkin tarkentaa, että ”vaikka ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin saattaakin kumoamiskannetta käsitellessään päätyä tulkitsemaan riidanalaisen toimenpiteen perusteluja eri tavoin kuin toimenpiteen toteuttaja ja joissakin tilanteissa jopa hylkäämään viimeksi mainitun esittämät nimenomaiset perustelut, se ei kuitenkaan voi menetellä tällä tavoin, jollei se ole aineellisesti perusteltua”.[62] Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen liikkumavara laillisuusvalvontansa rajoissa on siis laajempi kuin valittaja väittää. Hylätessään valituksenalaisen tuomion 160 kohdassa ja sitä seuraavissa kohdissa seikat, joilla Elf Aquitaine pyrki näyttämään toteen tytäryhtiönsä itsenäisen toiminnan markkinoilla, ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin rajoittui antamaan perustelut, jotka ovat selvästi paljon yksityiskohtaisemmat kuin komission päätöksessä annetut perustelut mutta kuitenkin yhteneväiset niiden kanssa. Näin ollen ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin ei ole syyllistynyt perustelujen korvaamiseen.

55. SEUT 263 artiklan rikkomista koskeva neljäs valitusperuste on edellä esitetyn perusteella mielestäni hylättävä.

5. Viides valitusperuste, joka koskee vastuuseen saattamista koskevien periaatteiden loukkaamista

56. Ennen tässä valitusperusteessa esitettyjen väitteiden tutkimista muistutan, että Elf Aquitainea pidettiin vastuullisena rikkomisesta, johon sen tytäryhtiö Atofina oli syyllistynyt, sen olettaman perusteella, johon

62 – Asia C-164/98 P, DIR International Film ym. v. komissio, tuomio 27.1.2000 (Kok., s. I-447, 38 ja 42 kohta).

komissio on viime vuosina turvautunut yhä useammin rangaistessaan kartelleista, joihin on osallistunut suuriin teollisuuskonserneihin kuuluvia yhtiöitä. Tämä päättelytapa perustuu olennaisilta osin ajatukseen, että koska periaatteessa emoyhtiön täydellinen (tai nyt esillä olevassa asiassa lähes täydellinen) omistus tytäryhtiön osakepääomasta antaa emoyhtiölle siinä määrin vaikutusvaltaa, että sillä on ratkaiseva vaikutus tytäryhtiön liiketoimintapolitiikkaan,[63] on perusteltua olettaa, ellei toisin osoiteta, että vaikutusvaltaa on tosiasiallisesti käytetty ja ettei tytäryhtiö ole voinut itsenäisesti päättää toiminnastaan markkinoilla. Yhteisöjen tuomioistuin on edellä mainitussa asiassa Stora Kopparbergs Bergslags vastaan komissio antamassaan tuomiossa ottanut puoltavan kannan (kuten myös ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin aiemmin) tähän päättelytapaan täsmentäen, ettei emoyhtiön vastuu tässä mielessä aiheudu vain siitä, että emoyhtiö omistaa 100 prosenttia tytäryhtiönsä pääomasta, vaan tästä tosiseikasta yhdistettynä sellaisten tosiseikkojen puuttumiseen, joilla voidaan kiistää emoyhtiön mahdollisuus ratkaisevasti vaikuttaa tytäryhtiön liiketoimintapolitiikkaan tai joilla voidaan näyttää toteen tytäryhtiön itsenäisyys markkinoilla.[64] Täsmennyksestä huolimatta asiassa Stora Kopparbergs Bergslags vastaan komissio annettu tuomio antoi aihetta tulkinnalle, jonka mukaan tosiasiallisen määräysvallan oletama yhdistettynä päinvastaisen näytön puuttumiseen eivät sinänsä riittäisi tytäryhtiön tekemän rikkomisen lukemiseen emoyhtiön syyksi vaan että niiden tueksi on esitettävä muita tekijöitä, joilla voidaan tukea käsitystä kahden yhtiön aikomusten yhteneväisyydestä (yhteisöjen tuomioistuin oli viitannut kyseisessä asiassa nimenomaisesti siihen seikkaan, että emoyhtiö oli esiintynyt hallinnollisessa menettelyssä suhteessa komissioon Storakonsernin yhtiöiden ainoana edustajana).[65] Kuten tiedetään, yhteisöjen tuomioistuin hylkäsi edellä esitetyn tulkinnan edellä mainitussa asiassa Akzo Nobel ym. vastaan komissio antamassaan tuomiossa,[66] jota käsitellään tarkemmin jäljempänä. Mainitun olettaman soveltamisalaa on hiljattain laajennettu koskemaan myös tapauksia, joissa emoyhtiöllä on määräysvalta täysin omistamansa yhtiön välityksellä kolmannessa yhtiössä.[67]

57. Vaikka yhteisöjen tuomioistuimet ovat toistuvasti pitäneet oikeutettuna vetoamista mainittuun olettamaan,[68] joka juontaa juurensa yhteisöjen tuomioistuimen paljon

63 – Ks. vastaavasti asia 48/69, ICI v. komissio, tuomio 14.7.1972 (Kok., s. 619, Kok. Ep. II, s. 25, 136–137 kohta).

64 – Tuomion 28 kohta. Ks. vastaavasti asia T-325/01, DaimlerChrysler AG v. komissio, tuomio 15.12.2005 (Kok., s. II-3319, 218–220 kohta).

65 – Tuomion 29 kohta. Julkisasiamies Jean Mischo on ottanut samansuuntaisen kannan kyseisessä asiassa esittämässään ratkaisuehdotuksessa (17–62 kohta). Ks. vastaavasti yhdistetyt asiat T-109/02, T-118/02, T-122/02, T-125/02, T-126/02, T-128/02, T-129/02, T-132/02 ja T-136/02, Bolloré v. komissio, tuomio 26.4.2007 (Kok., s. II-947, 132).

66 – Tuomion 62 kohta.

67 – Ks. asia T-85/06, General Química ym. v. komissio, tuomio 18.12.2008, joka pysytettiin asiassa C-90/09 P, General Química ym. v. komissio, 20.1.2011 muutoksenhakuasteessa annetulla tuomiolla (Kok., s. I-1).

68 – Ks. em. asioissa Stora Kopparbergs Bergslags v. komissio, Akzo Nobel ym. v. komissio sekä General Química ym. v. komissio annettujen tuomioiden sekä asiassa General Química ym. v. komissio annetun tuomion lisäksi asia T-112/05, Akzo Nobel ym. v. komissio, tuomio 12.12.2007 (Kok., s. II-5049).

aiemmin antamasta tuomiosta,[69] yhtiöt, joiden vastuu on todettu kyseisen olettaman nojalla, nostavat yhä useammin kanteen päätöksistä, joilla niille määrätään sakkoja niiden tytäryhtiöiden kilpailunvastaisen toiminnan vuoksi, ja arvostelevat hyvin samankaltaisin perustein komission noudattamaa tapaa, jolla se saattaa yhtiöitä vastuuseen.[70] Nyt esillä olevassa Elf Aquitainen viidennessä valitusperusteessa on neljä osaa.

a) Ensimmäinen väite

58. Valittaja väittää ensimmäisessä väitteessään ensinnäkin, että edellä mainittuun olettamaan turvautuminen rikkoo selvitysvastuuta koskevia sääntöjä sekä etenkin asetuksen N:o 1/2003 2 artiklaa, jonka nojalla ”[SEUT] sopimuksen[101] artiklan 1 kohdan tai [102] artiklan määräysten rikkomista koskeva todistustaakka kuuluu osapuolelle tai viranomaiselle, joka väittää määräyksiä rikottavan”. Tätä väitettä ei voida mielestäni hyväksyä. Se, että komissio oikeutetaan toimimaan perustellun loogisesti soveltamalla kokemussääntöä (id quod plerumque accidit), jonka perusteltavuutta valittaja ei sinänsä ole kiistänyt loogisen päättelyn oikeellisuuden ja todennäköisyyden valossa, ei muuta selvitysvastuun jakoa koskevia sääntöjä vaan mahdollistaa vain erityisissä olosuhteissa turvautumisen erityiseen todistuskeinoon.[71]

59. Toiseksi valittaja väittää, että SEUT 101 artiklan rikkomisen vuoksi määrättyjen seuraamusten rikosoikeudellisen luonteen sekä toimivallan keskittämisen komissioon olisi pitänyt johtaa siihen, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin ei hyväksy turvautumista Elf Aquitaineen sovellettuun olettamaan, koska se loukkaa Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan 2 kappaleessa vahvistettua syyttömyysolettaman periaatetta.

60. Tältä osin muistutan ennen kaikkea, että Euroopan ihmisoikeussopimuksessa ei kielletä rikosoikeudessa turvautumasta faktisiin tai legaalisiin olettamiin, mutta siinä vaaditaan, että niille asetetaan ”kohtuulliset rajat”, joissa otetaan huomioon kyseessä olevien intressien merkitys sekä puolustautumisoikeuksien suojaamisen tarve.[72] Euroopan ihmisoikeus-

69 – Ks. asia 107/82, AEG-Telefunken v. komissio, tuomio 25.10.1983 (Kok., s. 3151, Kok. Ep. VII, s. 281, 50 kohta).

70 – Ks. asia T-85/06, Air Liquide v. komissio, josta on valitettu yhteisöjen tuomioistuimeen.

71 – Koska toisaalta valittajan väittämä rikkominen näyttää liittyvän enemmän olettamaa koskevan näytön epäsuoraan luonteeseen kuin sen päätelmän uskottavuuden asteeseen, johon perustuu Elf Aquitaineen sovellettu olettama ratkaisevasta vaikutusvallasta, mainitun rikkomisen korjaamiseksi ei riittäisi, kuten valittaja esittää, että komissio määrättäisiin ”vahvistamaan” olettamaa toimittamalla muita aihetodisteita vaikutusvallan tosiasiallisesta käytöstä, koska se ei muuttaisi niiden todisteiden puhtaasti epäsuoraa luonnetta, joihin emoyhtiön vastuu perustuu nyt esillä olevan asian kaltaisessa tilanteessa.

72 – Ks. erityisesti asia Salabiaku v. Ranska, Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen tuomio 7.10.1988, 28 kohta. Tämä oikeuskäytäntö sisältyy asiassa C-45/08, Spector Photo Group ja Van Raemdonck, 23.12.2009 annettuun tuomioon (Kok., s. I-12073, 43 kohta).

tuomioistuimen oikeuskäytännöstä ilmenee, että näitä rajoja katsotaan periaatteessa noudatetun, mikäli olettaman kohteelle annetaan mahdollisuus esittää päinvastainen näyttö, ja näin on myös siinä yhteydessä, jota ihmisoikeustuomioistuin kutsuu rikosoikeuden ”kovaksi ytimeksi”. Ihmisoikeustuomioistuin on siten katsonut esimerkiksi asiassa Pham Hoang vastaan Ranska antamassaan tuomiossa, että Ranskan tullilainsäädännössä säädetty vastuuolettaman liittäminen päihteiden hallussapitoon on sopusoinnussa syyttömyysolettaman periaatteen ja yleisemmin oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin sääntöjen kanssa, kun syylliseksi katsotulla on kuitenkin mahdollisuus todistaa toimineensa hätätilanteessa tai erehdyksessä.[73] Analogisesti syyttömyysolettaman periaatteen loukkaamisena ei ole pidetty vastuuolettaman liittämistä syytetyn toimimiseen johtotehtävissä asiassa Radio France ym. vastaan Ranska annetussa tuomiossa[74] eikä olettamaa, että omaisuutta, jota Yhdistyneessä kuningaskunnassa voimassa olevan päihdelainsäädännön nojalla tuomittu henkilö on hankkinut kuuden vuoden kuluessa ennen rikoksen tekemistä, voidaan pitää huumekaupalla ansaittuna tulona, joka voidaan sellaisenaan tuomita menetetyksi:[75] molemmissa tapauksissa oli nimittäin kyse olettamista, jotka oli mahdollista kumota päinvastaisella näytöllä. Täsmennettyään ensin, että olettamien käytön on rikosoikeudessa oltava oikeassa suhteessa tavoitteisiin nähden, Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on yleisellä tasolla todennut edellä mainitussa asiassa Janosevic vastaan Ruotsi antamassaan tuomiossa, että olettama, jota on vaikea kumota mutta jota vastaan voidaan kuitenkin esittää päinvastainen näyttö, pysyy ”kohtuullisissa rajoissa”.[76]

61. Muistutan näin ollen, että unionin tuomioistuin ja unionin yleinen tuomioistuin ovat toistuvasti katsoneet, että tosiasiallisen vaikutusvallan olettama, jonka mukaan emoyhtiö vaikuttaa ratkaisevasti tytäryhtiön liiketoimintapolitiikkaan, on ”yksinkertainen” olettama, joka voidaan kumota päinvastaisella näytöllä.[77] Valittaja kuitenkin väittää, että olettamaa on *tosiasiassa* mahdoton kumota. Se esittää väitteensä tueksi kolme seikkaa: i) emoyhtiön osuus tytäryhtiön osakepääomasta riittää olettaman soveltamiseen; ii) ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin toteaa valituksenalaisen tuomion 105 kohdassa, että komissiolla on harkintavalta lukea rikkominen emoyhtiön syyksi myös, jos emoyhtiö omistaa tytäryhtiön osakepääomasta vähintään 98 prosenttia, ja iii) ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi valittajan esittämistä aihetodisteista.

73 – Asia Pham Hoang v. Ranska, Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen tuomio 25.9.1992, 34 kohta; aiemmista tuomioista ks. vastaavasti em. asia Salabiaku v. Ranska.

74 – Asia Radio France ym. v. Ranska, Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen tuomio 30.3.2004, 24 kohta.

75 – Ks. asia Phillips v. Yhdistynyt kuningaskunta, Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen tuomio 12.12.2001, 43 kohta, ja asia Grayson ja Barnham v. Yhdistynyt kuningaskunta, Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen tuomio 23.12.2008, 46–49 kohta. Kyseistä olettamaa ei kuitenkaan sovellettu kummassakaan tapauksessa valittajan syyttämiseksi rikoksesta vaan pelkästään konfiskaation sisällön määrittämiseksi.

76 – Tuomion 101–105 kohta.

77 – Ks. mm. edellä alaviitteessä 59 mainittu asia Akzo Nobel v. komissio, tuomion 60 kohta.

62. Ensimmäisen seikan osalta on totta, että täydellinen tai lähes täydellinen omistus on todettu riittäväksi kyseisen olettaman soveltamisen kannalta; olettaman kohteena on kuitenkin tuon omistuksen mahdollistama vaikutusvallan tosiasiallinen käyttö niin, että se vaikuttaa tytäryhtiön toimintaan markkinoilla. Emoyhtiöllä, jota pidetään vastuullisena tämän olettaman nojalla, on siten mahdollisuus vastustaa sen soveltamista esimerkiksi niin, että se osoittaa, että pääomaomistuksesta huolimatta yhtiö ei voi oikeudellisten tai tosiasiallisten esteiden vuoksi käyttää tosiasiallista vaikutusvaltaa tytäryhtiön liiketoimintapolitiikkaan nähden, tai että vaikka sen käyttäminen olisikin mahdollista, sitä ei ole käytännössä käytetty, tai edelleen, että huolimatta emoyhtiön pyrkimyksistä vaikuttaa tytäryhtiön toimintaan markkinoilla tytäryhtiö on kuitenkin aina toiminut itsenäisesti (jos se on vastoin emoyhtiön ohjeita).[78] Kuten komissio on aivan oikein huomauttanut, se, että olettaman kumoamiseksi on vaikea esittää näyttöä, ei sinänsä tarkoita, että olettamaa olisi tosiasiassa mahdoton kumota. Kuten lisäksi Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on katsonut (ks. edellä 60 kohta), olettama pysyy, vaikka se onkin vaikeasti kumottavissa, kohtuullisissa rajoissa, mikäli päinvastaisen näytön esittämiseen on mahdollisuus.

63. Kun tarkastellaan toista seikkaa, johon valittaja vetoaa kyseisen olettaman tosiasiassa kumoamattoman luonteen osoittamiseksi, katson, että se seikka, että komissiolla on harkintavalta päättäessään, pitäisikö rikkominen lukea myös sellaisen emoyhtiön syyksi, joka omistaa kokonaan tai lähes kokonaan tytäryhtiönsä, ei vaikuta millään tavoin kyseisen olettaman suhteellisuuteen ainakaan silloin, kun ei ole kiistetty, että olettamaan ei voida vedota, mikäli on voitu osoittaa, ettei emoyhtiö ole vaikuttanut ratkaisevasti tytäryhtiönsä liiketoimintapolitiikkaan. Muutoin tyydyn toteamaan, kuten Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on todennut, että periaatteessa se seikka, ettei olettama toimi automaattisesti, mahdollistaa sen soveltamisen kohtuullisissa rajoissa.[79]

64. Valittaja korostaa lopuksi ensimmäisen oikeusasteen suorittamasta todisteiden arvioinnista, että tuomioistuin vaati pääasiassa negatiivista näyttöä puuttumattomuudesta tytäryhtiön toimintaan markkinoilla eli eräänlaista ylivoimaista näyttövelvollisuutta, joka on ristiriidassa sen kanssa, että jokaisella

78 – Ks. vastaavasti edellä alaviitteessä 68 mainittu asia Akzo Nobel ym. v. komissio, tuomion 62 kohta.

79 – Ks. vastaavasti em. asia Phillips v. Yhdistynyt kuningaskunta, Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen tuomio, 43 kohta, jossa korostetaan, että tuomareilla on harkintavalta olla käyttämättä olettamaa, jos sen soveltaminen vaarantaisi vakavasti oikeudenmukaisuuden.

on oltava oikeus saada asiansa tuomioistuimen käsiteltäväksi sekä oikeus tehokkaaseen tuomioistuinvalvontaan. Tältä osin katson, että koska olettama mahdollistaa loogisen ja johdonmukaisen toimivuutensa ansiosta sen, että tunnetusta tosiseikasta käsin voidaan näyttää toteen tuntematon tosiseikka, tuntuu loogiselta, että olettaman kohteena oleva subjekti on periaatteessa velvollinen esittämään negatiivisen näytön tosiseikasta, joka on todistettu oikeaksi vain olettaman avulla. Pelkästään näytön vaatimisesta ei voida tehdä, kuten valittaja tekee, päätelmää olettaman kumoamattomuudesta, etenkään jos kyseistä näyttöä on haettava olettaman kohteena olevan subjektin piiristä, kuten tässä tapauksessa. Toisaalta sekä unionin tuomioistuimen [80] että Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen [81] oikeuskäytännön valossa kyseinen seikka ei sinänsä näytä olevan ristiriidassa syyttömyysolettaman periaatteen kanssa.

65. Vastauksessaan valittaja mainitsee väitteidensä tueksi asiassa Spector Photo Group ja Van Raemdonck hiljattain annetun tuomion. [82] Unionin tuomioistuin on katsonut tässä tuomiossa, ettei syyttömyysolettaman periaate ole esteenä direktiivin 2003/6/EY [83] 2 artiklan 1 kohdassa säädetylle olettamalle, jossa sisäpiirikaupan tekijän aikomus ilmenee implisiittisesti tämän rikkomisen konkreettisista osatekijöistä, kun ”tällainen olettama on kumottavissa ja kun puolustautumisoikeudet taataan”. [84] Tämä on sopusoinnussa tähänastisen arvion kanssa eikä tue valittajan väitettä.

66. Valittajan mukaan unionin tuomioistuin on kuitenkin täsmentänyt kyseisen tuomion 55 kohdassa ja sitä seuraavissa kohdissa olettamien soveltamisrajat talousoikeuden alalla hylkäämällä niiden automaattisen käytön ja edellyttäen toimivaltaisilta viranomaisilta perusteellista tosiseikkojen tutkintaa, jota ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin ei olisi Elf Aquitainen tapauksessa tehnyt. Tältä osin minusta vaikuttaa, että valittaja antaa asiassa Spector Photo Group ja Van Raemdonck annetun tuomion edellä mainituille kohdille yleisen soveltamisalan, jota niillä ei ole. Lisäksi toisin kuin valittaja tulkitsee, unionin tuomioistuin tyytyy tulkitsemaan noissa kohdissa ”sisäpiiritiedon käytön” käsitettä direktiivin N:o 2003/6 2 artiklan 1 kohdan mukaisesti ja direktiivin tavoitteiden perusteella määräten toimivaltaisten viranomaisten tehtäväksi varmistua siitä, että kyseessä tosiaan on sellainen perusteeton sisäpiiritiedon käyttö, joka kyseisellä direktiivillä pyritään kieltämään rahoitusmarkkinoiden luotettavuuden

80 – Ks. asia C-344/08, Rubach, tuomio 16.7.2009 (Kok., s. I-7033, 31–33 kohta).

81 – Ks. esim. em. asia Phillips v. Yhdistynyt kuningaskunta, tuomion 43 kohta, ja em. asia Grayson ja Barnham v. Yhdistynyt kuningaskunta, tuomion 49 kohta.

82 – Edellä alaviitteessä 72 mainittu asia.

83 – Sisäpiirikaupoista ja markkinoiden manipuloinnista (markkinoiden väärinkäyttö) 28.1.2003 annettu Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2003/6/EY (EUVL L 96, s. 16).

84 – Ks. tuomion 44 kohta.

ja sijoittajien luottamuksen vuoksi:[85] jos perusteetonta käyttöä ei voida näyttää toteen, koska sisäpiiritiedon käyttö ei ole direktiivin tarkoituksen vastaista,[86] sisäpiirikaupparikoksen tunnusmerkistö ei täyty, eikä *näin ollen* voida soveltaa olettamaa rikkomuksen psykologisista osatekijöistä. Toisin sanoen toimivaltaisille viranomaisille määrätty velvollisuus suorittaa perusteellinen sisäpiirikauppaa koskevien tosiseikkojen tutkinta ei koske olettaman kohdetta, nimittäin tahallisuutta, vaan pelkästään rikkomuksen konkreettisia osatekijöitä, joiden mukaan tahallisuus määräytyy. Asiassa Spector Photo Group ja Van Raemdonck annettu tuomio ei siis millään tavoin tue valittajan väitettä, jonka mukaan olettamaa, jolla komissio pyrki osoittamaan valittajan vastuun rikkomisesta, johon tämän tytäryhtiö on syyllistynyt, olisi pitänyt vahvistaa muilla todisteilla. Kuten komissio perustellusti korostaa, ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on joka tapauksessa tosiasiallisesti tutkinut kaikki valittajan esittämät seikat, joilla valittaja pyrki kumoamaan itseensä sovelletun olettaman.

67. Muilta osin väitteissä, joihin valittaja vetoaa käsiteltävänä olevan väitteen yhteydessä, toistetaan osa väitteistä, joita on jo käsitelty kolmannen valitusperusteen tarkastelun yhteydessä. Tältä osin riittää, kun todetaan, että toisin kuin valittaja näyttää väittävän, ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin ei ole vahvistanut tiettyä ”näyttökynnystä” hylätessään valittajan esittämien todisteiden merkityksellisyyden tai riittävyyden, vaan on tyytynyt tutkimaan todisteet erikseen ja yhdessä (valituksenalaisen tuomion 160–173 kohta). Analysoinnin jatkaminen saattaisi kyseenalaistaa ensimmäisen oikeusasteen suorittaman todisteiden arvioinnin, koska valittaja ei ole vedonnut seikkoihin, jotka tukevat todisteiden mahdollista vääristämistä.

b) Toinen väite

68. Valittaja esittää viidennen valitusperusteensa toisessa väitteessä, että oikeuttamalla turvautumisen olettamaan, johon komissio tukeutui, ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin loukkaa toissijaisuusperiaatetta ja toimii vastoin jäsenvaltioiden yhtiöoikeuden perustana olevaa oikeushenkilön itsenäisyyden periaatetta. Oikeushenkilöltä riistettäisiin tällöin hänen puolustautumisoikeutensa, syyttömyysolettamaa koskeva oikeus sekä oikeus seuraamusten yksilöllisyyteen.

69. Tältä osin katson, että toisin kuin valittaja väittää, olettama, jonka perusteella valittajan katsottiin olevan vastuussa tytäryhtiönsä

85 – Ks. tuomion 55 kohta.
86 – Ks. tuomion 61 kohta.

Atofinan tekemästä rikkomisesta, ei sinänsä loukkaa Ranskan oikeudessa tunnustettua konserniin kuuluvien oikeushenkilöiden itsenäisyyden periaatetta. Kuten edellä on jo nähty, tämän olettaman kohteena on, että emoyhtiö harjoittaa ratkaisevaa vaikutusvaltaa tytäryhtiön liiketoimintapolitiikassa, minkä mahdollistaa emoyhtiön täydellinen tai lähes täydellinen omistus tytäryhtiön osakepääomasta, mistä puolestaan voidaan päinvastaisen näytön puuttuessa johtaa, että vaikutusvaltaa todella käytetään. Kyseinen olettama ei siis sinänsä vaikuta oikeushenkilöiden itsenäisyyden periaatteeseen, vaan siihen vaikuttaa ajatus, että mikäli vaikutusvalta todennetaan olettamalla tai ei, emoyhtiö ja tytäryhtiö muodostavat yhden taloudellisen kokonaisuuden ja siten yhden ainoan yrityksen EUT-sopimuksen kilpailusääntöjen soveltamiseksi. Kuten tiedetään, tällainen ajatusrakennelma, joka on jo pitkään tunnustettu unionin tuomioistuinten oikeuskäytännössä,[87] on tehnyt mahdolliseksi yrityksen käsitteen, johon kilpailusäännöt pohjautuvat, laajentamisen myös subjekteihin, jotka eivät toimi suoraan markkinoilla, ja sen, että näille subjekteille voidaan määrätä sakkoja, vaikka ne eivät ole itse ottaneet osaa rikkomiseen. Näin ollen myöskään tämä ajatusrakennelma ei näytä olevan ristiriidassa sen periaatteen kanssa, johon valittaja vetoaa.

70. Ensinnäkin päätelmä, jonka mukaan emoyhtiö harjoittaa kilpailusääntöjen soveltamiseksi ratkaisevaa vaikutusvaltaa tytäryhtiön liiketoimintapolitiikassa niin, ettei tytäryhtiön voida katsoa toimivan itsenäisesti markkinoilla – niin että päätelmä määräytyy vain kahden subjektin välillä olevan omistussuhteen perusteella tai sen tueksi on esitetty erityisiä todisteita – ei kyseenalaista näiden subjektien oikeudellista itsenäisyyttä, koska, kuten on nähty, niitä pidetään erillisinä, kun on kyse sekä niiden puolustautumisoikeuksien käyttämisestä (väitetiedoksiannon lähettäminen, mahdollisuus tehdä huomioita, kuuleminen, oikeus saattaa asiansa tuomioistuimen käsiteltäväksi) että sakon määräämisestä. Toisin kuin valittaja väittää, emoyhtiön vastuu tytäryhtiöiden toiminnasta ei tältä osin tarkoita kolmansien teoista johtuvaa tuottamuksesta riippumatonta vastuuta, vaan se perustuu siihen, että emoyhtiö on, oletetusti tai todistetusti, osallistunut tytäryhtiön liiketoimintapolitiikan suuntaviivojen suunnitteluun sekä tytäryhtiön toimintaan markkinoilla.[88] Toiseksi konserniin kuuluvien oikeushenkilöiden itsenäisyyden periaate ei myöskään ole ehdoton edes Ranskan oikeudessa, vaan erityisolosuhteissa, kuten esimerkiksi varojen sekoittumistapauksissa sekä erityisaloilla, kuten erityisesti vero-oikeudessa ja kirjanpitolainsäädännössä, hyväksytään

87 – Ks. esim. edellä alaviitteessä 59 mainittu asia Akzo Nobel v. komissio, tuomion 58 ja 59 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen.

88 – Ks. vastaavasti edellä alaviitteessä 59 mainittu asia Akzo Nobel, tuomion 77 kohta.

periaatteellinen rinnakkaisajatus, että konserni muodostaa taloudellisen kokonaisuuden. [89]

71. Elf Aquitaine väittää käsiteltävänä olevassa väitteessä lisäksi, että toteamalla, ettei komission tarvinnut esittää konkreettisia aihetodisteita siitä, ettei Atofina toimi markkinoilla itsenäisesti, ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin toimii vastoin vakiintunutta oikeuskäytäntöä, jossa vaaditaan vähintään yhteys olettaman ja sopimuksen kohteen tai merkityksellisten markkinoiden välillä. Tältä osin tyydyn viittaamaan siihen, mitä esitin jo edellä 56 kohdassa yhteisöjen tuomioistuimen asiassa Akzo antamasta tuomiosta sekä tämän aiemmasta oikeuskäytännöstä tekemästä tulkinnasta.

72. Kaiken edellä esitetyn perusteella katson, että viidennen valitusperusteen toinen väite on hylättävä perusteettomana.

c) Kolmas väite

73. Valittajan mukaan ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin oli antanut komissiolle harkintavallan lukea tytäryhtiöiden tekemä rikkominen emoyhtiöiden syyksi. Harkintavalta loukkaisi laillisuuden ja oikeusvarmuuden periaatteita. Komission käytäntö asiassa on valittajan mukaan epäjohdonmukainen, mikä johtuu erityisesti siitä, että valittajan katsottiin olevan vastuussa tytäryhtiönsä Atofinan toiminnasta nyt esillä olevassa asiassa mutta ei aiemmassa rikkomismenettelyssä.

74. Etenkin valituksenalaisen tuomion 105 kohdasta ilmenee, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin sulki pois sen, että harkintavalta, jota komissio vaati päätöksensä 260 perustelukappaleessa, koskisi yhtiön saattamista vastuuseen toisen yhtiön tekemistä rikkomisista. Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin katsoi kyseisessä kohdassa, että komissio oli selventänyt istunnossa ja kirjelmissään, että mainittu harkintavalta koskee ainoastaan päätöstä siitä, pitäisikö seuraamuksia määrätä kaikille konsernin yhtiöille sen jälkeen, kun edellytykset kaikkien yhtiöiden rankaisemiseksi on varmistettu. Valittajan väitteeltä puuttuu siten tosiasiapohja, minkä vuoksi se on hylättävä

d) Neljäs väite

75. Valittaja väittää lopuksi viidennen valitusperusteensa neljännessä väitteessä, että yhdenvertaisen kohtelun periaatetta on

89 – Ks. tämän periaatteen rajoitusten osalta yhdistetyissä asioissa 6/73 ja 7/73, Istituto Chemioterapico Italiano ja Commercial Solvents v. komissio, 6.3.1974 annettuihin tuomioihin (Kok., s. 223, Kok. Ep. II, s. 229) johtanut julkisasiamies Warnerin esittämä ratkaisuehdotus.

loukattu. Väite on kohdistettu valituksenalaisen tuomion 175 kohtaan, jossa ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen väitetään vahvistaneen sen, että komissio oli kohdellut valittajaa (jonka vastuun osoittamiseen olisi riittänyt vain kapitalistinen yhteys Atofinan kanssa) eri tavoin kuin muita sopimuksessa mukana olleita emoyhtiöitä, kuten erityisesti Akzo Nobel- ja Clariant-konserniin kuuluvia yhtiöitä, joita varten vastaajana oleva toimielin olisi sitä vastoin esittänyt muitakin aihetodisteita kunkin tytäryhtiön itsenäisyyden puuttumisesta. Tältä osin komissio huomauttaa, että näiden yhtiöiden tapauksessa komissiolla oli hallussaan mainitut aihetodisteet ja että sen vuoksi se mainitsi ne päätöksessä ylimääräisinä todisteina. Olen samaa mieltä vastaajana olevan toimielimen kanssa siinä, ettei pelkästään tämä seikka sinänsä anna aihetta päätellä, että yhdenvertaisen kohtelun periaatetta olisi loukattu. Siten myös viidennen perustelukappaleen neljäs väite on mielestäni hylättävä.

e) Viidettä valitusperustetta koskeva päätelmä

76. Kaiken edellä esitetyn perusteella katson, että viides valitusperuste on hylättävä kokonaisuudessaan.

6. Kuudes valitusperuste

77. Valittaja toteaa kuudennessa valitusperusteessaan toissijaisesti, että valituksenalaista tuomiota rasittavien oikeudellisten virheiden ja unionin oikeuteen kohdistuvan rikkomisen on johdettava vähintään sakon kumoamiseen tai sen määrän alentamiseen. Koska olen edellä esitetyn arvion pohjalta tehnyt päätelmän, että kaikilta valittajan esittämiltä väitteiltä puuttuu tosiasiapohja, katson, että vaikka ei otettaisi huomioon komission esille tuomia puutteita tämän kuudennen valitusperusteen selkeydessä, se on joka tapauksessa hylättävä. Valittaja vetoaa vastauksessaan tähän valitusperusteeseen liittyen lisäksi rangaistusten oikeasuhteisuutta koskevan pe-riaatteen loukkaamiseen. Lukuun ottamatta epäröintiä, jota tämän väitteen tutkittavaksi ottaminen herättää, kun otetaan erityisesti huomioon, että se esitettiin myöhäisessä vaiheessa,[90] katson, että seikat, joi-

90 – Lissabonin sopimuksen voimaantulo, jolla valittaja perustelee kyseistä väitettä, tapahtui vain vähän ennen valituksen jättämistä. Huomautan lisäksi, että valittaja ei ollut ensimmäisessä oikeusasteessa vedonnut yhteenkään suhteellisuusperiaatteen väitettyä loukkaamista koskevaan perusteeseen tai perusteluun. Kuten komissio perustellusti huomauttaa, ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin ja yhteisöjen tuomioistuin varmistivat siis kyseisen periaatteen noudattamisen sakkoasioissa jo ennen Lissabonin sopimuksen voimaantuloa. Kyseisen väitteen tutkittavaksi ottaminen on siten kyseenalaista myös perusteena, johon vedottiin ensimmäisen kerran vasta muutoksenhakuasteessa (ks. asiassa C-413/08 P, Lafarge v. komissio hiljattain annettu tuomio, Kok., s. I-5361, 52 kohta).

hin valittaja vetoaa, kuten erityisesti se, ettei se ole osallistunut rikkomiseen, ettei se ollut tietoinen siitä ja ettei se ole voinut hyötyä rikkomisesta mitenkään, koska se ei toimi suoraan kyseisillä markkinoilla, ovat vain yleisiä väittämiä, joiden tarkoituksena on jälleen vain lähinnä kyseenalaistaa valittajan vastuun osoittamisen perustana olevat seikat ja joilla ei voida vakavasti ottaen riitauttaa komission määräämän sakon oikeasuhteisuutta.

78. Siltä osin kuin valittaja viittaa kuudennessa valitusperusteessa unionin tuomioistuimen SEUT 261 artiklan nojalla harjoittamaan täyteen tuomiovaltaan, muistutan, että vakiintuneen oikeuskäytännön mukaan sen jälkeen kun unionin yleinen tuomioistuin on ratkaissut täyden tuomiovaltansa perusteella yhteisön oikeuden rikkomisesta yrityksille määrättyjen sakkojen suuruuden, unionin tuomioistuimen asiana ei ole korvata kohtuullisuussyistä ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen harkintaa omallaan, kun se käsittelee oikeuskysymyksiä valituksen yhteydessä. [91] Valittaja ei myöskään ole kiistänyt ensimmäisen tuomioistuimen valituksenalaisessa tuomiossa täyden toimivaltansa käyttämiselle (tai käyttämättä jättämiselle) asettamien edellytysten laillisuutta. [92]

79. Siten myös kuudes, toissijaisesti esitetty valitusperuste on mielestäni hylättävä kokonaisuudessaan.

B *Oikeudenkäyntikulut*

80. Unionin tuomioistuimen työjärjestyksen 69 artiklan 2 kohdan mukaan asianosainen, joka häviää asian, velvoitetaan korvaamaan oikeudenkäyntikulut, jos vastapuoli on sitä vaatinut. Koska ehdotan valituksen hylkäämistä ja koska myös komissio on päätynyt siihen, että valittaja velvoitetaan korvaamaan oikeudenkäyntikulut, katson, että valittaja on velvoitettava korvaamaan oikeudenkäyntikulut.

91 – Ks. mm. asia C-219/95, Ferriere Nord v. komissio, tuomio 17.7.1997 (Kok., s. I-4411, 31 kohta); asia C-185/95 P, Baustahlgewebe v. komissio, tuomio 17.12.1998 (Kok., s. I-8417, 129 kohta) ja edellä alaviitteessä 45 mainittu asia Technische Unie v. komissio, tuomion 210 kohta.

92 – Kuten edellä alaviitteessä 52 on jo todettu, ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin katsoi, ettei valittaja ollut esittänyt seikkoja, joiden perusteella se olisi voinut kyseenalaistaa ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen täyden tuomiovaltansa perusteella sille määräämän sakon määrään (valituksenalaisen tuomion 242 kohta).

III Ratkaisuehdotus

81. Kaiken edellä esitetyn perusteella ehdotan, että unionin tuomioistuin hylkää valituksen ja velvoittaa valittajan korvaamaan oikeudenkäyntikulut.